

BARNPLANTABLADET

En tidning från BARNPLANTORNA – Riksförbundet för Barn med Cochleaimplantat och Barn med Hörapparat

**Förälder i USA
beskriver en
resa i hörsel**

**Rapport
från konferens
i Nashville**

**Kungsholmens
västra gymnasium –
hörselinkludering i tiden**

**iCARE vägleder
multidisciplinär samverkan**

Din tid är nu.

SONNET Audioprocessor tillåter stänk och plask.

Barn är barn - så vi har gjort SONNET både vattentålig och säker för lek.

Ingår i SYNCHRONY
Cochlear Implant systemet

hearLIFE

Möllerström Medical | MED-EL Representative Scandinavia
info@mollerstrommedical.com | www.mollerstrommedical.com

medel.com

Innehåll maj 2015

Styrelse 2015–2016	4
Ordföranden har ordet: iCARE vägleder multidisciplinär samverkan	5
Stora Hörselimplantatdagen med fokus på möjligheter	10
Rapport från konferens i Nashville: 14th Symposium on Cochlear Implants in Children	12
Förälder i USA beskriver en resa i hörsel – "I can hear you whisper"	16
Kungsholmens västra gymnasium – hörselinkludering i tiden	20
Forum Auditum en plats för svensk audiologisk forskning	24
Cochlear Nordics konferens i Köpenhamn	26
Rapport från Pedagogiskt Kafé i Hässeholm	29
"Kom godt igennem når dit barn har et høretab"	32
TeMA Hörsel i Malmö: Hörselfrågor i tiden	37
Oticon Medical informerar användare av benföranckrad hörapparat	40
Barnplantornas statistik banar väg för utveckling – 2014 fick 82 procent av barnen dubbla CI	43
Sigge Snigels Sidor	46

Medlem i Barnplantorna

I egenskap av medlem, stödmedlem eller prenumerant erhåller du Barnplantabladet tre gånger om året. Medlemsavgift för år 2015 är 300 kronor (inkluderar hela familjen). Stödmedlemsavgiften är 50 kronor. Inbetalning sker till Barnplantornas plusgiro: 89 65 76-6. Är du förälder till barn med CI, hörapparat eller Baha märk talongen "förälder". Är du stödmedlem märk talongen "stödmedlem". Glöm inte att i båda fallen uppgi både namn och adress. Du kan även registrera dig som medlem eller stödmedlem via Barnplantornas hemsida www.barnplantorna.se.

Annonsspriser, exempel:

1/4-sida i satsytan:	4 500:–
1/2-sida, utfallande:	8 000:–
1/1-sida, utfallande:	14 000:–
Mittuppslag, utfallande:	20 000:–

Fler annonsstorlekar finns, kontakta Barnplantorna för mer information eller hämta foldern med priser och annonsstorlekar på www.barnplantorna.se. (Barnplantorna är inte momspliktiga.)

Utgivningsplan

September 2015, december 2015, april 2016

Manusstopp: 15 augusti 2015, 15 november 2015, 15 mars 2016

Barnplantorna
Riksförbundet för Barn med Cochleaimplantat och Barn med Hörapparat

SENASTE NYTT!

Barnens sida i Barnplantabladet

Barnplantorna vill ständigt utveckla Barnplantabladet. Tidningen innehåller mycket "matnyttigt" och även lite "tyngre" artiklar, men det saknas en mer lättsmält sida för vår viktigaste målgrupp – barnen. På prov finns därför i detta nummer en barnsida "Sigge Snigels Sida" med pyssel.

Berätta gärna vad du tycker om initiativet, förslagsvis i någon av våra Facebook-grupper (Riks-, Väst- eller Stödmedlemsgruppen).

Barnplantabladets redaktion

Ansvarig utgivare:

Ann-Charlotte Wrennstad Gyllenram
ordforande@barnplantorna.se

Redaktör:

Ann-Charlotte Gyllenram

Grafisk produktion, layout och original:

Xtrovert Media
Bengt E Karlsson,
Jens Enström
info@xtrovertmedia.se
www.xtrovertmedia.se

Foto, framsida:

Sebastian Wassgren; Fotograf: Chat Singh

Tryck:

åtta.45 tryckeri AB

ISSN 1401-8543

Besök gärna Barnplantornas hemsida:
www.barnplantorna.se

Barnplantorna

Riksförbundet för Barn med Cochleaimplantat och Barn med Hörapparat

Lilla Bommen 1, vån. 12
411 04 Göteborg
Telefon: +46(0)31-29 34 72
E-post: info@barnplantorna.se
www.barnplantorna.se
Plusgiro: 89 65 76-6
Organisationsnummer: 855100-7050
Medlemsavgift 2015: se sidan 3

Följ Barnplantorna på:

www.barnplantorna.se

Styrelse 2015–2016

Ordförande

Ann-Charlotte Gyllenram
telefon: 031-29 34 72
ordforande@barnplantorna.se

Vice ordförande

Simon Oud 031-16 18 77
simon.oud@hotmail.com

Vice ordförande

Johanna Stadmark 046-14 62 36
johannastadmark@yahoo.se

Sekreterare

Anna Oud 031-16 18 77
anna.oud@hotmail.com

Ledamot

Ran Hareide
hareidan@hotmail.com

Kansliansvarig

Johanna Ivarsson 031-29 34 72
johanna@barnplantorna.se

*Ordförandena i de regionala organisationerna är ledamöter i riksorganisationen i egenskap av distriktsrepresentanter.

Regionala organisationer:

Barnplantorna Öst

*Ola Rosling
ola.rosling@gmail.com

Helena Flyrin 0733-70 07 37
helena1234@live.se

Gudrun Hellström 08-641 53 27
gudrunhellstrom@hotmail.com

Patrick Kampmann 08-611 19 66
patrick@volontaire.se

Mia Kerstis 0708-66 03 20
mia.kerstis@telia.com

Magnus Lindahl 0706-86 85 22
magnus.lindahl@gmail.com

Viktoria Fredriksson 0706-39 55 50
viktoria@ingers-dack.se

Lotta Waller 08-643 97 32
waller.lotta@gmail.com

Barnplantorna Väst

*Simon Oud 031-16 18 77
simon.oud@hotmail.com

Bo Sundestrand 0302-130 81
bo.sundestrand@localnet.net

Anna Oud 031-16 18 77
anna.oud@hotmail.com

Ran Hareide
hareidan@hotmail.com

Karina Falkevall
gtbrg41@hotmail.com

Barnplantorna Sydost

*Sandra Vogel
sandra.e.vogel@gmail.com

Carola Nilsson 0454-616 12
carola@bwm.se

Jonas Petersson 0733-77 08 28
sanoj1965@gmail.com

Linda Nilsson
linda.nilsson@personal.tingsryd.se

Magnus Ivarsson
ivarsson-magnus@bredband.net

Barnplantorna Syd

*Johanna Stadmark 046-14 62 36
johannastadmark@yahoo.se

Åsa Holmgren
holmögens05@hotmail.com

Helene Lundahl 042-14 48 57
helene.lundahl@hjerta.se

Åsa Brandt
asa.brandt@outlook.com

Charlotte Enjin
charlotte@enjin.se

Fia Göth
fiagoth@hotmail.com

Barnplantorna Norr

*Lars Eriksson 060-58 50 22
lars.e.eriksson@telia.com

Ulf Lindahl 0611-55 05 31
ulf.lindahl@kramnet.se

Jennifer Jonsson Ejergård
jonsson.ejergard@hotmail.com

Anders Engström 060-55 73 53
ae67@bredband.net

Helena Hildebrandsson 0611-51 13 44
helena.hildebrandsson@bredband.net

Gunlög Sennström Granquist 0621-105 85
tottijs@hotmail.com

Barnplantorna Linköping

*Frida Rosén
rutfrida@telia.com

Jens Rosén
014-31 41 60

Rebecka Karlström
karlstromrebecka@hotmail.com

Eleonore Petersson
eleonore.petersson@sorman.com

Jörgen Johansson
jorgen.johansson8@comhem.se

Foto: Karim Hatoum

ORDFÖRANDEN HAR ORDET

iCARE vägleder multidisciplinär samverkan

Barnplantorna har länge hävdat att barn med CI är ett stort "tillsammans-projekt". I själva verket är förutsättningarna för utvecklingen av barn-CI-verksamheten inkluderande förskola/skola och intervention multidisciplinär samverkan. Detta blev övertydligt när Barnplantorna deltog i iCARE:s winterschool i Thessaloniki i Grekland i februari. Barnplantorna är en samverkanspart i iCARE.

Vädret var soligt men kallt när ett fyrtiotal forskare, PhD-studenter m.fl. deltog i seminarierna under nästan fyra dagar.

Målsättningen med iCARE winterschool?

iCARE torde vara nytt för många läsare av Barnplantabladet. Målsättningen med iCARE är att tillhandahålla träning för att skapa och stödja en ny generation forskare i tiden. Synergieffekterna mellan olika discipliner kan optimeras för stimulering av talad kommunikation hos barn med hörselnedsättning. Utveckling av träningsmetoder och intervention för att aktivt kunna stödja barn och ungdomar med hörselnedsättning, det vill säga det som så tydligt beskrivs internationellt som empowerment, måste vara en aktiv och pågående process. I denna

empowerment-process menar iCARE såväl som Barnplantorna att även föräldrar, professionella och andra är aktiva. Detta i en tid när modern hörselteknologi ger barn och ungdomar med hörselnedsättning stor utvecklingspotential.

Vi vet att en minskande grupp barn/ungdomar med hörselnedsättning är beroende av teckenspråk. En övervägande majoritet har emellertid via modern hörselteknologi, både en möjlighet och motivation att utveckla talat språk. För att de ska optimera sina möjligheter till att bli delaktiga i samhället behöver barn och ungdomar tillägna sig optimala möjligheter till både receptivt ➔

Deltagande europeiska forskare vid ICARE-möte i Thessaloniki

byggnader har än så länge i det stora hela varit intresserade av den visuella bilden (tilltalande exteriör/interiör) vid projektering. Förändring kräver information och påverkan och vi är många som behöver delta i detta arbete. Återigen ett "tillsammans-projekt".

Binaural hörsel

Professor Janina Fels beskrev svårigheter-na att mäta binaural hörsel hos små barn jämfört med att göra samma mätning hos vuxna. Olika mätmetoder samt olika mätinstrument kan ge upphov till olika resultat.

Ännu ett intressant anförande höll Martijn Agterberg från Holland om "binaural" hörsel hos barn med unilateral dövhet (SSD), som använder olika typer av hörselimplantat (Baha, BCI, Bona Attract m.fl.). Även CI vid SSD berördes. Helt klart ett område som det behövs mycket mer erfarenheter om och där forskare behöver dela erfarenheter och resultat med varandra.

Skolresultaten kan avgöras av placering i klassrummet!

Det kändes som mycket input från Sverige och Holland. Robert Ljung, från universitet i Gävle fortsatte på temat akustik, men nu med fokus på kognition. Väsentligt med ytterligare bekräftelse på att det finns forskning som visar att elever i svårigheter samt elever med annat första språk har sämre taluppfattning i buller. Med andra ord avser vi en mycket stor andel av eleverna i svensk skola idag.

– Rumsakustiken måste vara av så god kvalitet att det inte krävs några kognitiva ansträngningar för någon elev att bli delaktig, konstaterade Robert Ljung.

– Det är fel att skolresultat kan avgöras av var du sitter i klassrummet!

FEADPA beskriver en utveckling

Paul Simson beskriver en utveckling som sker inom FEADPA (European Federation Association of Teachers of the Deaf). Detta beskrivs tydligt genom tema som FEADPA:s

konferenser i Europa har avhandlat, till exempel Örebro 1999 då temat var *signed bilingualism*. 2016 kommer temat vid FEADPA:s konferens att vara *inclusion*.

Simson nämnde att Storbritannien följer samma mönster som i andra länder, det vill säga för barn med dövhet/hörselnedsättning gäller:

- 88 procent är inkluderade i hemskolan (varav 7 procent befinner sig i resursenheter),
- 2,5 procent går i specialskola för döva,
- 9,5 procent går i särskola för barn med flerk Funktionsnedsättningar.

Fonologiska och kognitiva interventionsmetoder

Björn Lyxell gav en överblick över svensk forskning inom området, gällande kognition, audiologi, intervention, språkutveckling etc. Han beskrev också samverkan med de olika CI-behandlande sjukhusen och Barnplantorna.

och expressivt språk. Detta kommer också att leda till bättre läs- och skrivfärdigheter, vilket är viktigt för skolframgång.

Inom EU förespråkas inkludering av personer med funktionsnedsättningar. Emellertid menar man, helt riktigt, att på grund av komplexiteten av dövhet kan bara inkludering åstadkommas av denna grupp genom multidisciplinärt stöd inkluderande läkare, neurologer, logopedier, psykologer, audiologer, hörselingenjörer, speciallärare m.fl.

Det handlar även om en fördjupad förståelse för begränsningar och kapacitet inom olika yrkesgrupper och att dela erfarenheter och kunskap med andra discipliner.

Det finns idag ett stort medvetande i Europa om att nuvarande skolsystem där barn med dövhet/hörselnedsättning går i specialskolor inte längre (utifrån utvecklad hörselteknologi) är kostnadseffektivt för samhället. Dagens barn med hörselnedsättning erbjuds inte heller förutsättningar i specialskolan att utvecklas till sin fulla potential.

Barnplantorna har menat detta i säkerligen ett decennium. Det känns betryggande

att få stöd i detta av en samlad europeisk forskarelit. Det handlar ju om att staten i ett flertal länder i Europa bör fördela statliga medel för undervisning av dagens barn med dövhet/hörselnedsättning till skolor där barnen befinner sig.

Forskningsprojekt pågår redan inom ramen för iCARE

En rad forskare med pågående forskningsprojekt är redan knutna till iCARE. Mer om detta kan den vetgirige läsa på iCARE:s hemsida, www.icareitn.eu.

Sverige har en framträdande roll genom professor Björn Lyxell (Linköping) och professor, dr Staffan Hygge och dr Patrik Sörkvist (båda från universitetet i Gävle). Nästa iCARE-konferens blir CHSCOM-konferensen i Linköping i juni.

Multidisciplinära anföranden

Vi fick ta del av E-learning via interaktiv workshop. Mycket intressant och utvecklande när vi deltagare bereddes möjligheter till delaktighet och gemensam "brainstorming".

En viktig historisk betraktelse av olika kommunikationssätts användande över tid beskrev Guido Lichtert, Holland. Det

handlade förstås om medvetande om skillnaderna mellan språk och kommunikationsmetoder samt kommunikationsstödjande metoder och hur de har styrts av målgruppens behov. Han avsåg kommunikationssätten tal, tecken, "cued speech", teckenspråk, avläsning och hur de har används och eventuellt kombinerats över tid. Åter igen *motivation* och *behov*.

Större medvetande krävs om betydelse av god rumsakustik

Från Sverige pratade Carsten Svensson från Ecophon om "Why architects need two ears". Det behövs ett bredare tänk när byggnader som skolor, kontor, sjukhus m.m. byggs. Ecophon kommunicerar både med användare av byggnader såväl som beslutsfattare och byggare. Syftet är att påverka och förbättra rumsakustiken. Ett eftersatt område konstaterade vi alla.

– Dålig rumsakustik gör att elever missar 50 procent av det läraren säger i klassrummet, konstaterade Carsten.

Den vetgirige googlar naturligtvis och finner Julian Treasures anförande "Why architects need to use their ears" på TEDtalk på Internet. De som bygger och designar

→ Sverige har i europeiskt sammanhang tillsammans med länder i Nord- och Mellan-europa en särställning genom tidig CI-operation (under 12 månader).

Han fastslår åter, med stöd av forskningen, att ålder vid implantation har betydelse för kognitiv utveckling. I Sverige är det säkerligen väsentligt att upprepa detta utifrån de diskussioner som regelbundet seglar upp i sociala medier om att det har ringa betydelse om föräldrar väntar med beslut om CI. Forskning visar även att tidig implantation har en stark korrelerande faktor med förmågan att utveckla Theory of Mind (ToM).

Malin Wass tar vid och gör en djupdykning i hur fonologiska färdigheter hänger ihop med läsfärdigheter. Det är idag mer eller mindre väl känt att barn med CI tycks ha utvecklat delvis andra strategier vid läsutveckling jämfört med hörande barn.

Slutsats: Behöver det åter påpekas att, barn med CI bör träna fonologiska färdigheter? Interventionsteamerna ligger efter forskningen. Alla behöver vara i fas!

iCARE ett viktigt tillskott till samverkan

Från Barnplantorna pratade undertecknad om det som vi över tid har valt att kalla "tillsammansprojekt" och beskrev en historisk exposé av ett skeende som vi är mitt uppe i, en hörselteknologisk utveckling som förvånar. Nyckelord blev samverkan/balans/utveckling/förväntningar. Det krävs en balans mellan skola/lärande, intervention, hörselteknologi och forskning.

Astrid van Wieringen, en av initiativtagarna till iCARE avslutade intressanta dagar med att beskriva "What can we expect of normally-developing children implanted at a young age with respect to their auditory, linguistic and cognitive skills?"

– If we want to understand and predict the outcomes of children, we need to cooperate between different professional groups, påpekade hon.

Astrid van Wieringen konstaterar att målgruppen barn med CI fortsätter att förändras beroende på bland annat tidig operationsålder, dubbla CI, en pågående

utveckling av implantat och processorer. Hon varnade dock för att det finns en risk att vi utgår ifrån att tidig implantation innebär att inga anpassningar eller intervention krävs. Hon påpekade att vi inte får glömma länken mellan auditiva och kognitiva processorer.

iCARE är sannerligen ett efterlängtat tillskott i att utveckla intervention och stöd i förskola och skola. Det kommer även att handla om hela gruppen barn med hörselnedsättning. Syfte är att utveckla forskning, men också implementera det i praktiken för barn, professionella och föräldrar. Högaaktuellt med samverkan åt alla håll! Håll koll på iCARE och deras hemsida www.icareint.eu med andra ord! ●

Ann-Charlotte Gyllenram

Verklig trådlös frihet.

Cochlear™ nya trådlösa tillbehör till Nucleus® 6 öppnar upp en helt ny värld av ljud. Våra verkligt trådlösa tillbehör erbjuder användare av Nucleus 6 friheten att upptäcka en värld av ljud utan att vara begränsad av trådar och klumpiga enheter som en del, mindre avancerade system kräver.

MiniMikrofon En MiniMikrofon överbryggar avstånd och förbättrar tal- och ljuduppfattning i brusiga miljöer såsom exempelvis restauranger, simhallar, föreläsningsslokaler och inte minst i bilen genom att ljudet skickas direkt till ljudprocessorn.

TelefonClip Förenklar telefonsamtal och ger dem ett klart och tydligt ljud samtidigt som det erbjuder möjligheter till handsfree, röststyrning och Bluetooth® strömning av ljud från olika ljudkällor.

TV-streamer Levererar stereoljud direkt till Nucleus 6-processorn från en TV, stereo, spelkonsoll eller någon annan ljudkälla så att alla i familjen kan ha glädje av film, musik och TV-spel tillsammans.

Läs mer om våra trådlösa tillbehör på:
www.cochlear.se

Följ oss på:

Cochlear, Hear now. And always, Nucleus, and the elliptical logo are either trademarks or registered trademarks of Cochlear Limited. Bluetooth is a registered trademark of Bluetooth SIG Inc. 597921 IS51 FEB15 Swedish translation

Hear now. And always

Foto: Chat Singh

Stora Hörselimplantatdagen med fokus på möjligheter

Möllerström Medical, som representerar MED-EL i Skandinavien anordnade åter i december det populära eventet Stora Hörselimplantatdagen. Deras samverkan med Kungliga Operan i Stockholm ligger i tiden. Det handlar om flera aspekter som att:

- visa på och entusiasmera användare på möjligheterna att höra och njuta av musik,
- vidga förståelsen i samhället för personer med hörselnedsättning.

Utifrån detta är Operan en utmärkt plattform ut i "real life" så att säga. Kungliga Operans vd och själv före detta operasångerska, Birgitta Svendén inledde dagen med att berätta om sin erfarenhet av att drabbas av plötslig dövhet på scen i en duett med Pavarotti. Hon hyllade också

i sitt inledningsanförande samverkan med MED-EL/Möllerström för bättre medvetande om HÖRSEL.

Dagens moderator Kattis Ahlström, till vardags generalsekreterare i BRIS introducerade en fantastisk inledningstalare, äventyrare och social entreprenör Oskar Kihlberg. Han spred entusiasm bland åhörarna, något som är extra viktigt för personer med funktionsnedsättning att ta in. Vid beskrivning av hur han besteg Mount Everest beskrev han en utmaning som kan handla om vad som helst i livet, det vill säga:

- Förbered dig in i minsta detalj.
- Våga träda ut ur din komfortzon.
- Fokusera på det du vill istället för det du inte vill.
- Se dina styrkor och kvaliteter.

Oskars motto "ingenting är omöjligt" ställdes på hårt prov i TV-programmet "Mot alla odds" där han ledde tio ungdomar med funktionsnedsättning över berg och djungel i Sydamerika. Han gav så många tillfällen till personlig reflektion, som "om du inte har upp- och nedgångar i livet är du död". Eller vad sägs om det som vi alla säkert känner igen i hans egen beskrivning av sina tankar:

"I min hjärna bor det alltid två gubbar; en negativ och en positiv. Jag brukar tänka att jag sätter silvertejp över den negativa gubben för att inte lyssna på honom. Det är JAG som bestämmer."

Det handlar om att våga träda utanför sin komfortzon. Om vi vågar ta klivet så växer vi som individer och allra starkast är vi när vi är oss själva.

Kattis Ahlström om Helge Rask Andersén – "Vilken pedagog du är"

Konferenslokalen var utsmyckad med Helge Rask Anderséns (professor, Uppsala) foto-utställning över örats inre. Flera av oss har sett dem förut, men de fortsätter att fascinera. Örats och hörselsnäckans konstruktion är sinnrik och ingen kan beskriva detta med en sådan klarhet som Helge Rask Andersén. Visst måste man själv älska sitt arbetsområde för att sprida kunskap om det med en sådan klarhet?! Han beskriver den framgångssaga som hörselimplantatutvecklingen är. För de 35–40 döva barn som föds årligen är framtiden ljus.

När hörapparaten inte räcker till

Henrik Smeds, kirurg vid CI-kliniken Karolinska universitetssjukhuset beskrev olika typer av hörapparater och hörselimplantat och när och vid vilka hörselskador och nedsättningar de är aktuella som behandling. Behöver det sägas igen (ja, jag tror det), det vill säga tidig stimulering av hörsel med hörapparat är viktig liksom tidig CI-behandling om hörseln aldrig varit stimulerad.

– Får inte hjärnan stimulans stängs synapserna (kontaktpunkter mellan nervceller i hjärnan), konstaterade Henrik Smeds.

– Det är omöjligt att återskapa dem. Därför måste vi ge barnen optimal stimulans från början.

Smeds berättar vidare att många gravt hörselskadade lider av tinnitus och CI återskapar både hörseln samtidigt som tinnitusen maskeras.

Hörsel(re)habilitering en långvarig process

Dr. Elisabeth Ternevall gav oss alla viktiga insikter om hörsel(re)habilitering och att det är en livslång process. För vuxna kan det vara en lång process fram till självinsikt och acceptans innan man söker hjälp. Målsättningen med rehabilitering är förstås att en vuxen ska kunna berätta för omgivningen om sin situation och begära hjälp. Då krävs både självinsikt och kun-

skap – något som rehabiliteringen kan stödja den enskilde i, berättar Ternevall.

Sebastian visade att ingenting är omöjligt!

Höjdpunkten på en möjligheternas dag var ändå när Sebastian (en av Barnplantornas medlemmar) både rappade till musik och pratade svenska och engelska (svensk pappa, engelsk mamma).

Sebastians föräldrar var mäkta stolta över sin son, som visade att han både kunde

njuta och rappa till musik samt konversera både på svenska och engelska. Eventuella kvarvarande rester av en debatt om CI på barn kommer på sikt att upplösas när fler och fler barn visar vägen. Sebastian är en 12-årig kille med hela livet framför sig. Han är inget inlägg i en kvarvarande debatt utan tillhör verkligheten.

Vi ser redan fram emot ett da capo julen 2015. Tiden rusar framåt som ett express-tåg! ●

Text: Ann-Charlotte Gyllenram

Sebastian scenen är din, menar pappa Per Wassgren. Moderator Kattis Ahlström.

Rapport från konferens i Nashville, USA

14th Symposium on Cochlear Implants in Children

Vi har sedan tidigt 1990-tal åkt på konferenser över hela världen för att uppdatera oss med kunskap och följa utvecklingen inom ett område där det hänt otroligt mycket på några decennier – det handlar förstås om barn med dövhet/hörselnedsättning.

Nashville i december månad strax före jul. Vi slapp snöstorm i New York och i Nashville mötte oss ett liknande väder som svenska västkusten, det vill säga regnigt och en temperatur på cirka fem plusgrader. Men var i USA finns den mest passande staden för en CI-konferens? Utifrån perspektivet 2014 måste det vara Nashville med sitt stora

fokus på musik. I folkmun kallas Nashville "Nashvegas" (efter "storasyster" Las Vegas), fick vi veta i taxin på väg från flygplatsen. Taxichauffören frågade om vi var på semester. Han började genast rabbla sevärdheter samt sa att alla turister besökte musikklubbarna på Broadway. Lyriskt beskrev han hur denna gatas klubbar på ett smått magiskt sätt, med musikens hjälp, grep tag i alla. Ingen lämnade "Nashvegas" utan att ha besökt Broadway. När vi poängterade att vi inte skulle ha tid eftersom vi skulle bevista en konferens svarade han bara med ett stort leende:

– I have heard it before and they all end up on Broadway somehow, because of the music.

Visst blev vi nyfikna. Under en kväll besökte vi centrala stan, med en ganska kort gatsnutt där musikklubbarna låg tätt och där gatumusikanterna trängdes. Country, blues och jazz i en salig mix. Inne på i stort sätt varje pub spelade liveband mitt på golvet omgivna av dansande människor. För amerikaner är Nashville musik!

American Cochlear Implant Alliance ansvarade för konferensen

Från Sverige var vi en liten skara som rest långt för att delta. Förutom undertecknade mötte vi från Stockholm Eva Karltorp, Ulrika Löfkvist och Lena Anmyr. Den årligen återkommande konferensen har utvecklats från

att under tidigt 1990-tal beskriva medicinska och hörseltekniska aspekter till att handla om tvärvetenskapliga incitament utifrån multidisciplinär samverkan för att optimera användning och nytta för patienten/individen (barn, vuxna). Ett digert program väntade oss alla under tre dagar.

Första dagen började så som det bör, med bebisar. Vi blev alla påmind om hörsel- och språkutveckling redan före födelsen. Det handlade förstås om påbörjad intervention för bebisar och bebiskommunikation, samt möjligheterna av att utveckla hörsel med hörhjälpmiddel redan under första levnadsåret. Vi bör ställa oss frågan vad barnen missar som får CI vid ett års ålder eller senare, och jämföra med hörande barns språkutveckling. Bebisars språktillägnande påbörjas redan i livmodern och en sex månaders normalhörande bebis förstår redan en stor mängd ord. Föreläsaren Roberta Golinkoff:

– Barn lär sig bara sådant som är kul! Det betyder att bebisar (barn) som entusiasternas, lär sig. De tycker också om rytmska upprepningar!

Små barns kommunikativa samspel med förälder diskuterades också via PIE (parent-infant eyetracking), det vill säga studier som undersöker hur många visuella ledtrådar barn använder sig av i kommunikationen.

Från Australien rapporterades det om fördelarna med mycket tidig cochleaimplantation, men M Dr Rob Briggs höjde ändå ett varningens finger om att iaktta försiktighet.

M Dr Blake Papsin avhandlade neuroplasticitet och bilateral hörselstimulering (med CI). Han varnade för att för lång tid mellan första CI och andra CI på motsatt sida inte leder till någon symmetri i framförallt hjärnstammen. För att uppnå detta är i regel simultan implantation eller kort tid mellan CI ett och CI två nödvändig, för barn med uttalad hörselnedsättning.

Barnen har fram till puberteten att komma ikapp

Susan Nittrouer påpekade, avseende stöd till barn genom skolan, att fonologisk med-

vetenhet och kompetens fortsätter att utvecklas fram till puberteten. Det betyder att barn som inte fått någon medveten fonologisk träning behöver möta utbildad personal som förstår betydelsen av att utveckla och stödja dessa färdigheter hos barnet. Susan Nittrouer poängterade att välutbildade och aktiva pedagoger är en förutsättning för att stödja elevernas fonologiska och grammatiska utveckling, liksom utvidga ordförrådet. Noterade även att riktat individanpassat stöd är värdefullt ända upp på universitetsnivå.

Välkände John Niparko knöt ytterligare an till ovan genom föreläsningen "What have we learned thus far?". Han avsåg tidig och planerad individanpassad intervention som ytterst nödvändig och gick in på hur stor andel av olika faktorer som påverkar talspråkutvecklingen hos barn med CI. De viktigaste faktorerna var ålder vid implantation (7 %), maternal sensitivity (11 %), kognitiv förmåga (4 %) etc. De samlade faktorerna (additionseffekten) kan därmed vara stor. Undertecknade passade på att reflektera över hur viktigt det så kallade "smörgåsbordet" av interventionsåtgärder är för barn och familjer och hur detta kan ändras och utvecklas under resans gång. Många bekräftelser på våra egna tankar, med andra ord att tidigt rikta in sig på påverkbara faktorer som "spelar roll" för barnets utveckling och familjens möjligheter.

Projektet "30 million words" – ASPIRE-projektet

Dana Suskind redogjorde för det så kallade ASPIRE-projektet "30 million words". Det handlar om barnets språkliga miljö och "the power of language". Alla föräldrar måste få veta vilken betydelse de har i barnets språkutveckling redan från bebisstadiet. Vi vet att 85 procent av hjärnan utvecklas redan före tre års ålder hos barnet. Utveckling av hjärnan sker snabbare i en språkrik miljö. Det måste vi ta fasta på, menar Dana Suskind.

En del föräldrar kan sakna viss kunskap om både betydelsen av språk liksom

vissa strategier för språkstöd till sina barn. Professionella måste kunna stödja föräldrar att utveckla ett kognitivt fokus avseende sitt barns språkutveckling. Det finns väl utvecklade hemstödsprogram som tar fasta på detta behov. Dana Suskind citerade en förälder som hade deltagit i ett "parent talk" program:

– *I think I established lots of brain connections in my child this week.*

Dana Suskind avslutade med att nämna att om alla föräldrar (även till normalhörande barn) fick mer kännedom om att språkutveckling startar omgående hos en bebis, och anpassade sin interaktion med barnet utifrån det, så skulle vi få en värld fylld av smarta bebisar och barn!

Mer information om både "30 million words" och ASPIRE projekten finns på www.project-aspire.org.

Kunskapen om äldre implantat och processorer behövs

Barn/vuxna med CI är genom CI-behandling under hela sin livstid beroende av att lämplig kompetens finns inom hälso- och sjukvården. Tanken väcktes att leverantörer måste förse CI-klinikerna med felsökningsutrustning för äldre processorer och implantat. Det behövs dessutom ytterligare kunskap hos kirurger om reimplantationer efter äldre implantat.

Aktuellt är även ett nytänkande hos både CI-kliniker och interventionsteam avseende långa avstånd för patienter när det gäller service, justering av processorer och interventionsåtgärder. Från många länder kommer nu tankar på teleaudiologisk uppföljning och intervention via exempelvis Skype. Det senare är aktuellt i det så kallade LENA-projekt som nu initieras i Sverige via logoped/PhD Ulrika Löfkvist.

Musiken har betydelse för barns sociala och emotionella utveckling

Många gånger har uttrycket "bada i språk" eller "språkbadet" använts för att optimera barns språkutveckling, oavsett språk. Det finns idag ingen tvekan om att tidig (ome- ➔

→ delbar) intervention har en avgörande inverkan på det enskilda barnets språkutveckling. Det handlar om att göra föräldrar till goda kommunikatörer i samspelet med barnet/barnen.

För familjer med barn som har möjlighet och förutsättningar att utveckla språk genom hörsel, behövs ytterligare medvetande om musikens betydelse för samspelet förälder – bebis, för att stödja förälders möjligheter att tidigt knyta an till sitt barn. Musik kan, på lång sikt, stödja barnets sociala och emotionella utveckling. Det presenterades ett antal interventionsprogram som nyttjar musiken för utveckling! Ännu fler rätter på "interventions-smörgåsbordet".

En förälder, Lydia Denworth pratade om den bok hon skrivit om sin son, "I can hear you whisper". En insiktsfull bok som täcker ett historiskt skeende kring CI som vi är mitt uppe i. (På sidorna 16–18 kan du läsa ett referat av boken.)

Svensk forskning i framkanten av utvecklingen

Sverige ligger väl framme avseende forskning inom området. Ulrika Löfkvist, logoped och PhD från Stockholm höll ett anförande om "Earlier age at 1st CI – a starter engine for lexical and semantic

development". Lexikal och semantisk förståelse avser att känna till ords betydelse och relation till varandra samt att aktivt kunna hämta fram orden från minnet och använda som byggstenar i språk och kommunikation. Helt i tiden med den forskning som pågår för närvarande inom området.

Konferensen var i sedvanlig ordning en stor mötesplats som erbjöd rika möjligheter till att knyta kontakter, nätverka och utbyta erfarenheter i pauserna. Flera av deltagarna var också välkända för oss genom nordiska konferenser (återkommande arrangemang i Sverige) och Barnplantornas sommarläger. Amy McConkey Robbins var en av dem som dessutom deltar i Barnplantornas sommarlägerprogram i juli 2015.

Leverantörerna hade i sedvanlig ordning sina försymposier där de beskrev teknisk utveckling utifrån ett mer produktorienterat perspektiv, men ändå med fokus på individer/användare.

Konkurrens främjar ofta utveckling och leverantörer fokuserade på hörselbevarande kirurgi, olika implanterbara produkter

utifrån typ av hörselskada, signalbehandlingsstrategier, vattentåliga processorer, mindre processorer, tunnare implantat, tillbehör m.m. Även utökade kriterier för CI-behandling och CI vid ensidig dövhet berördes av alla leverantörer, och en del vetenskapliga presentationer.

Intensiva men intressanta dagar och vi fick ju även några erfarenheter av Nashville som countrymusikens stad i USA. För oss var det dessutom väldigt amerikanskt när vi passerade en butik som sålde western boots (som vi dock inte köpte med oss hem). ●

Radi Jönsson och
Ann-Charlotte Gyllenram

Många barn behöver mer än CI, vi vet varför!

Störande bakgrundsljud och långa avstånd gör det ofta svårt för barn med nedsatt hörsel att höra vad lärare och klasskamrater säger.

Låt barnen utnyttja sina CI på bästa sätt genom att komplettera dem med hörselprodukter som minskar störande bakgrundsljud och långa avstånd.

Alla barn ska ha samma chans i skolan och få möjlighet att ta del av undervisning och gemenskap på lika villkor.

Upplev skillnaden på comfortaudio.se

Comfort Audio
PART OF THE PHONAK FAMILY

Förälder i USA beskriver en resa i hörsel – "I can hear you whisper"

Ett mycket stort antal barn och vuxna har idag den stora förmånen att HÖRA med modern hörselteknologi som cochleaimplantat (CI). Det innebär också att vi kommer att få ta del av fler och fler berättelser, inte bara som artiklar, intervjuer eller reportage, utan också i bokform.

Barnplantabladet har tidigare rapporterat om Michael Chorost bok *"How becoming part computer made me more human"* likväl som Stuart McNaughtons insiktsfulla bok om sin uppväxt som döv till att höra med CI, *"He is not me"*.

När en förälder, som är professor i journalistik och VD vid People Magazine i London blir mamma till en pojke som föds gravt hörselskadad är det inte så svårt att förutse fortsättningen. Lydia Denworth besitter en otrolig förmåga att uttrycka sig i skrift för att generöst dela sin familjs berättelse om hur familjens tredje barn, Alex diagnostiserades med en grav hörselnedsättning. Jag fick en egen pratstund med Lydia Denworth vid en CI-konferens i Nashville, USA i december 2014. Det var en privat stund där vi, två mödrar delade erfarenheter. Själsfränder med Atlanten emellan oss. Lydia Denworth berättade om hennes vändor huruvida hon skulle skriva en bok eller ej. Det handlar om dövrörelsens makt och en del (inte alla) representanters aggressiva motstånd mot CI på barn. Jag förstår hennes vändor och det fick mig tidigt att bestämma mig för att min familj är privat. Lydia Denworths bok är emellertid en insiktsfull dokumentation och berättelse om en hel familjs sökande efter kunskap för att på bästa sätt hjälpa sitt barn i det som Lydia beskriver som *"search for answers is a journey into the mysterious of the human brain"*.

It's all about the brain!

Lydia Denworth var vid Alex födsel väl införstådd med hur viktigt det är att erbjuda en rik språklig miljö för att hjärnan ska utvecklas, men hon hade aldrig reflekterat över motsatsen, det vill säga att sakna hörsel och innebörd av det. Hennes frågor var universella. Jag har själv haft samma funderingar och jag har också mött föräldrar i många länder med frågor som; hur påverkas hjärnan när ingen hörselstimulering sker, hur kommer mitt barn att kommunicera, kommer barnet att lära sig läsa och skriva. Genom åren har föräldrars frågor utvecklats och också blivit fler. Allt utifrån utökad kunskap som väckt fler frågor än vad föräldrar hade på 1990-talet. För föräldrar handlar det om att hänga med på kunskapsstället!

Lydia Denworth citerar välkända Anu Sharma (auditory neuroscientist, University Colorado at Boulder) avseende kunskapen om kritisk period för hörselstimulans som vi vet finns (före tre års ålder):

"We looked more closely and found that what happens after the sensitive period closes is that the brain reorganized. That is important fact. If sound is not going in, it's not going to sit there waiting forever. In some of the secondary areas, for instance, vision and touch take over. That is how the brain changes in deafness."

I Sverige är frågan om föräldrar och professionella till fullo inser detta, eller är vi fortsatt fast i konstaterandet "We hear with the brain" utan tanke på fortsättningen...?

Lydia sökte kunskap för att förstå

I sin strävan att göra det bästa för Alex, så som föräldrar gör, sökte Lydia kunskap. Hon

prövade också att förstå den emotionella och tidvis aggressiva debatten mellan anhängare av ASL (American Sign Language) och förespråkare av CI som behandlingsmetod för döva barn. Den laddade debatten beskrev CI på barn som "genocide" och "child abuse". Provocerande! Lydia ställde sig frågan vilka minerade vatten hon satte fötterna i.

– Jag vill bara hjälpa min son. Tankarna om att min son tillhör en annan kultur, skulle jag bejaka detta? Jag och min man kom till slutsatsen att Alex först och främst tillhör vår kultur. Vårt beslut innebar att vi tar ställning.

Liksom flertalet föräldrar till barn med CI inser Lydia att beslut om CI är ett val av väg – "hörselvägen".

Lydia intervjuade neuroforskare om hjärnans plasticitet och tog del av det senaste inom ett område under stark utveckling. Hon mötte också ledande personer i dövrörelsen för att lyssna på deras synpunkter. Hur hon och hennes man vände och vred på all information så framstod beslutet om CI för Alex som det enda rätta.

Lydia beskriver den långa och plågsamma resan fram tills hon upptäckte att Alex var döv. Jag har genom åren hört föräldrar under 1990-talet beskriva liknande händelseförlopp (före hörselscreening infördes i Sverige). Det handlar om den första misstanken att allt inte är som det ska tills att tanken växer till ett sökande efter kunskap och slutligen bekräftelsen, d.v.s. diagnosen. Med det är en lång resa – en resa in i hörsel och språk och kommunikation via hörseln. Lydia beskriver ett febrilt sökande efter information och fakta och fann i sitt sökande att Alex öron bara var vägen in, *it's all about the brain*.

Denna förståelse räckte naturligtvis inte för Lydia utan hon behövde djupare förståelse om vad det är som händer i hjärnan om ingen eller ringa hörselstimulans sker. Hon fastnade vid evidens som tydligt anger att det är *nu* det måste ske i Alex hjärna! Det handlar om att ge optimal hörselstimulering tidigt, tidigt.

Lydia mötte pionjärerna dr. William House och dr. Graeme Clark

Mitt eget ständigt fortsatta sökande efter mer kunskap inom området CI på barn har gett mig möjligheter att träffa en av pionjärerna inom området, dr. Graeme Clark i Australien. Det kändes smått fantastiskt 2007 att ta del av Graeme Clarks historia om utvecklingen av CI vid en pratstund hemma hos honom i Melbourne tillsammans med dr. Eva Karltorp (CI-kliniken KS/Sthlm).

Lydia beskriver sitt möte med en annan samtida pionjär, dr. William House i Los Angeles.

Liksom Graeme Clark så har William House genom åren blivit hårt kritiserad, initialt även av läkare. Resten är naturligtvis historia – idag beskrivs CI entydigt hos professionen som en *"success story"*, med rätta! Lydia beskriver sitt möte med House:

– Femtio år efter initiering av cochleaimplantat sitter jag i House vardagsrum när House filosofiskt konstaterar "It's the pioneer that gets the arrows". Hans tonfall avslöjar att en del av dessa "arrows" (pilar) har gjort ont.

Jag gjorde liknande reflektioner vid mitt möte med Graeme Clark – reflektioner som även jag delar personligen. I likhet med mig så gjorde också Lydia Denworth den långa resan till Australien för ett möte med Graeme Clark.

TV och CBS 60 minutes – första reportaget om CI?

Genom Lydias bok dyker det upp en massa minnen i mitt huvud allteftersom jag läser den. Jag kommer ihåg det första inslaget om CI (kanske det första i sitt slag), CBS 60

Lydia Denworth, författare och mamma till en son med cochleaimplantat.

minutes. Det visades även i Sverige 1992. Inslaget beskrev "Caitlins Story". Caitlin blev döv efter en meningit (hjärnhinneinflammation) vid 18 månaders ålder 1987. Under 3 000 personer globalt var vid denna

tidpunkt användare av CI, nästan bara vuxna. Ingen visste huruvida barn skulle kunna tillgodogöra sig den elektriska signalen från CI för att höra och utveckla hörsel och tal. Graeme Clark beskrev det som "deep down →

→ I would like to help children; to give them the opportunity to communicate in the world of sound was really my life's work. But we had to start with adults".

Caitlins föräldrar beskrev i CBS 60 minutes hur dr Noel Cohen i New York lovade dem att Caitlin skulle åtminstone uppfatta omgivningsljud. Vid 2½ års ålder blev Caitlin ett av de yngsta barnen i världen att få höra med ett flerkanaligt implantat.

För mig och min familj var det underbart att 1992 få se CBS 60 minutes och höra Caitlins föräldrar uttrycka samma beslutssamhet som min egen familjs. Jag tror att jag under tidigt 1990-tal såg programmet cirka 20 gånger i stärkande syfte. Caitlins föräldrar berättade ödmjukt men bestämt sin historia i CBS 60 minutes och blev definitivt en katalysator för CI-behandling av döva barn worldwide. Den katalysator som även drev en handfull föräldrar att bilda Barnplantorna i Sverige.

Caitlin berättade själv i CBS 60 minutes hur hennes CI fungerade. Tog det udden ur kritikerna? Naturligtvis inte. Lydia Denworth beskriver en fortsatt pågående kritisk dövrörelse. Frågan kvarstår hur länge dessa barn ska betraktas som avvikare från en "dövvärld", som är djupt förankrade i ett bevarandeperspektiv.

För övrigt så tog Caitlin så småningom examen vid Chicago University och gick vidare till "law school" med målsättningen att jobba för personer med funktionsnedsättning och deras rättigheter.

Alex får CI

Lydia beskriver Alex inkoppling – när han får höra ljud för första gången med CI. Genom sin kunskapsjakt har Lydia vid Alex inkoppling lagt grunden till att på bästa sätt hjälpa och stödja honom under hörselresan. Redan efter sex månader pratade Alex förståeligt i treords-meningar. Lydia beskriver lyckan när tester ett år efter inkoppling visar på åldersadekvat språk!

Besök vid Gallaudet University

Lydias sökande efter kunskap tar henne även till Gallaudet University i Washington – världens enda universitet för döva. Hon gör flera besök och får också fördjupade insikter i motståndet mot CI innanför Gallaudets murar så att säga. Ett motstånd som ändrats över tid. Idag är cirka sju procent av Gallaudets studenter användare av CI, berättar Lydia. CI väcker emellertid fortfarande känslor på Gallaudet.

– Gallaudet kämpar för sin överlevnad, konstaterar Lydia.

– I dagsläget har 80 procent av döva barn i Australien CI, i USA får ungefär 40 procent av döva barn ett eller två CI innan tre års ålder. Det saknas fortfarande nationell statistik som visar vägen, men i North Carolina väljer cirka 90 procent av föräldrar till döva barn "listening and speaking approach" som del av familjeinterventionsprogram. Ungefär åtta procent väljer totalkommunikations approach och enstaka föräldrar väljer enbart ASL för sitt barn.

Gallaudet kämpar för sin existens

Lydia berättar att färre än 30 procent av studenterna vid Gallaudet tog examen inom 6 år. 2007 var det endast ungefär hälften av förstaårsstudenterna som tog sig vidare till andra året. Många studenter behövde extra stöd i engelska och matematik, beskriver Lydia. Antalet inskrivna vid Gallaudet minskade från 1600 elever i mitten av 1990-talet till 1080 studenter år 2007, berättar Lydia Denworth.

Lydia beskriver hur hon pratar med en rad personer verksamma inom Gallaudet. En del är nyfikna och positiva till CI medan andra har en annan uppfattning. Den övervägande uppfattningen verkar vara att CI är OK så länge de som har CI lär sig ASL. Här i Sverige känner vi igen liknande tankar.

För dig som förälder är Lydias bok en berättelse fylld av kunskap (neurofysiologi, språk, kommunikation etc.), medicinsk evidens, föräldrars känslor m.m. Du kommer att ha nytta av all information under ditt barns hörselresa. Har du annan anknytning till detta spännande område som cochleaimplantat är, så är boken en historisk exposé som även tar dig in i framtiden.

Det bästa är att boken inte har något slut eftersom den beskriver en utveckling, det vill säga den röda tråden att Alex utveckling fortsätter. Spännande! ●

Text: Ann-Charlotte Gyllenram

Vi jobbar för barns rättigheter. I FN och i din kommun.

**Du har makten att ge barn en framtid.
Bli månadsgivare redan idag på räddabarnen.se**

VÅR VERKSAMHET KONTROLLERAS AV SVENSK INSAMLINGSKONTROLL. VÅRT 90-KONTO GARANTERAR ATT DINA PENGAR ANVÄNDS SÅ EFFEKTIVT OCH BRA SOM MÖJLIGT.

Otroligt liten, ofattbart smart.

Den nya Cochlear™ Baha® 5-ljudprocessorn är 20% mindre än jämförbara apparater.

reddot award 2015
winner

Made for
iPod iPhone iPad

Inuti finns en helt ny, smart plattform som tack vare sin mycket avancerade automatiska teknik hjälper dig att höra bättre, även i de svåraste förhållanden. Och med Made for iPhone-teknologi så kan du streama klart, tydligt ljud direkt till din ljudprocessor från en iPhone, iPad eller iPod touch.

Läs mer om Baha 5-ljudprocessorn på:
www.cochlear.se

Följ oss på:

Cochlear, Hear now. And always, and the elliptical logo are either trademarks or registered trademarks of Cochlear Limited. Baha is a registered trademark of Cochlear Bone Anchored Solutions AB. iPhone, iPad and iPod touch are trademarks of Apple Inc., registered in the U.S. and other countries. D708097 1551 MAR15 Swedish translation

Hear now. And always

Stockholm:**Kungsholmens västra gymnasium – hörselinkludering i tiden**

Den hörselteknologiska utvecklingen med avancerade digitala hörapparater, cochleaimplantat och elevmikrofonsystem ställer krav på fler flexibla lärmiljöer (skolor) och då särskilt som de anpassade lärmiljöerna är gynnsamma för alla elever samt även för skolans personal.

I Göteborg har det sedan länge funnits gymnasium för elever med hörselnedsättning, som ett alternativ bredvid övrig gymnasieverksamhet. I Stockholm har det handlat om gymnasium utan specifika hörselanpassningar eller riksgymnasiet i Örebro. Det har länge känts som om huvudstaden har behövt se över detta och erbjuda fler gymnasiealternativ för ungdomar med hörselnedsättning. Det ligger i tiden.

Barnplantorna är mycket positiva till initiativet. Vi ser ett ökat antal medlemmar som kommer att söka sig dit. Ökad valfrihet är bra.

Barnplantorna gör studiebesök

Efter det att en av våra medlemmar tagit kontakt med oss och uttryckt sig mycket positivt om Kungsholmens västra gymnasium och möjligheten för deras dotter att välja det gymnasiealternativet bestämde vi oss för att göra ett studiebesök.

Det blev ett mycket intressant och positivt besök. Projektledare för hörselanpassningen Ewa Wallin tog emot.

Deras tankesätt imponerar, de erbjuder *inkludering* i ordets verkliga bemärkelse. Med andra ord ingen segregering i särskild hörselgrupp, utan undervisning tillsammans

med hörande i mindre grupp (20 elever). Lärarna har fått fortbildning i att undervisa elever med hörselnedsättning, men har sedan tidigare stort fokus på struktur i undervisningen och i klassrummet. För närvarande är fem klassrum akustikanpassade med möblering i U-form. Skolan har satsat på portabel hörselteknik med generösa *en styck* mikrofon per elev. Klassrummen är utrustade med smartboard. Anpassningar typ andra examinationer än muntlig/skriftlig kommer att erbjudas vid behov. Likaså erbjuds läxhjälp. Studie- och uppehållsrum är utrustade med ljudabsorbenter och matsalen står på tur för att förbättra ljudmiljön.

– Genom ett samarbete med närliggande Thorildsplans gymnasium kan vi nu erbjuda sex nationella program och språkintruktionsprogrammet, säger Ewa Wallin.

– Inför höstterminen 2015 har i dagsläget sex elever med hörselnedsättning sökt till Västra Kungsholmens gymnasium och en elev har sökt till Thorildsplans gymnasium. Det känns som en bra början. Vi räknar med att expandera verksamheten.

Framtiden? Hörselpedagogiskt nav i Stockholmsregionen

Som alltid när verksamheter startas upp handlar det om att både prognostisera närmsta framtid samt ha visioner. En balans mellan prognoser och visioner är ett vinnande koncept på verksamheter som har utvecklingspotential.

Vi diskuterar detta och behovet av ett hörselpedagogiskt nav i huvudstaden som

en röd tråd fram till avslutad skolgång för elever med hörselnedsättning. Skolan har redan ett väl utvecklat samarbete med hörselhabiliteringen barn/ungdom (Rosenlunds sjukhus/KS i Stockholm). Genom samverkan med Thorildsplans gymnasium har redan nav-verksamhet initierats. Nästa steg är att realisera navverksamheten på allvar, det vill säga att Kungsholmens västra gymnasium blir ansvariga för hörselundervisning i Stockholms Stad och stödja pedagoger på andra gymnasieskolor där det går elever med hörselnedsättning, berättar Ewa Wallin. Ett hörselpedagogiskt nav i Stockholmsregionen ligger i tiden och framstår som självklart. Från Barnplantornas sida hoppas vi på hörselpedagogiska nav i inte bara Stockholm, Göteborg och Malmö utan även i en rad andra regioner.

Detta ligger helt i linje med Barnplantornas tankar om specialpedagogiska regionala skolstödsenheter och även i linje med pågående utredning, som nationell samordnare Jan Sydhoff ansvarar med. Det handlar förstås om utredningen "Kvalitet i utbildningen för elever med vissa funktionsnedsättningar" (Dir 2013:29). Utredningen bör ta ett samlat grepp även om gymnasieskolan. Den hörselteknologiska utvecklingen med en målgrupp i förändring banar antligen vägen för nya grepp och tankar som behöver realiseras i handling! ●

Text: Ann-Charlotte Gyllenram

HÖRSELGYMNASIET KATRINELUNDSGYMNASIET

Skolan mitt i centrum där du får en lugn och trivsam studiemiljö i ljusanerade klassrum med hörselteknisk utrustning, egen dator, specialutbildade lärare samt undervisning i små grupper.

- *Ekonomi*
- *Naturvetenskap*
- *Vård och Omsorg*
- *Estetiskt program*
- *Introduktionsprogram*
- *Samhällsvetenskap/beteendevetenskap*

Göteborgs Stad
Utbildning

Katrinelundsgymnasiet
Skånegatan 14
411 40 Göteborg 070-230 39 55
www.goteborg.se/wps/portal/katrinelundsgymnasiet
annica.albrechtson@educ.goteborg.se

ELITIDROTTSGYMNASIET
KATRINELUND • GÖTEBORG

Teknik- & kommunikationsmässan

Mässan med det senaste inom hörselteknik, pedagogik och anpassade lärandemiljöer

FRI
ENTRÉ

Mässan vänder sig till barn/ungdomar/vuxna med hörselnedsättning eller dövhet (med eller utan hörapparat/CI/Baha), föräldrar, professionella (skolhuvudmän, pedagoger m.fl.) och övriga intresserade.

Mässan arrangeras av:

Barnplantorna, Hörselenheten barn och ungdom Region Skåne samt SPSM.
För mer information se: www.barnplantorna.se

Teknik- & kommunikationsmässan
Region Skåne 2015

AF-BORGEN
LUND
SANDGATAN 2
TORSDAGEN
19 NOVEMBER
KL 13-18

Forum Auditum en plats för svensk audiologisk forskning

Det följande är ett bra exempel på inledning till ansökan för vistelse på resurscentret Villa Forum Auditum: "Vi är båda doktorander och i slutfasen av vårt avhandlingsarbete och planerar att färdigställa arbetet innan... Vi önskar hjälpa varandra med värdefulla kommentarer eftersom våra arbeten är angränsande. Vår huvudhandledare finns med som stöd och hjälp under vistelsen."

Villa Forum Auditum finns i byn Sutivan på ön Brač, utanför Split i Kroatien. Samma ö där årets jul kalender "Piratskattens hemligheter" spelades in. Där ges forskare möjligheten att tillbringa en tid för kreativa möten, mindre konferenser och för att arbeta med avhandlingar. Huset är fullt

utrustat för självhushåll och har de bästa tänkbara förutsättningarna med bekväma sovrum, välutrustat konferensrum, trådlöst Internet m.m. Mer information finns under adressen www.forumauditum.net.

Villa Forum Auditum ägs av stiftelsen FAR där Stingerfonden fördelar stipendier. År 2014 erhöll 31 stipendiater en veckas vistelse och i år är antalet 28 stipendiater. Från 2007 till och med 2014 har 245 forskare av olika discipliner besökt Forum Auditum. Stipendiaterna upplever dagarna med intensiva kunskapsutbyten i en solig miljö som otroligt värdeskapande.

Ett flertal stipendiater arbetar med frågeställningar kopplade till cochleaimplan-

tat och är välkända för flera av denna publikations läsare. Till exempel Ulrika Löfkvist, med. dr., leg. och logoped vid Sektionen för CI/Logopedkliniken arbetade med projektet "Lexikal och semantisk utveckling hos barn med cochleaimplantat (2009–2014)". Ulrika leder dessutom Gunilla Gårdstedt (hörsel-/talpedagog) och Annika Nordin (specialpedagog/hörsel) med projektet "Ord gör skillnad" – utvärdering av barns talspråksmiljö samt tidig föräldrainriktad intervention".

En frekvent besökare är Eva Karltorp, överläkare och med. dr. vid CLINTEC, ÖNH-kliniken Karolinska Universitetssjukhuset. Eva leder nu projektet "Barn med miss-

bildade inneröron." tillsammans med Lena Anmyr och Ulrika Löfkvist. De reser tillsammans med tre doktorander till ön Brač i vår för att gemensamt bearbeta erfarenheter utifrån flera aspekter vid diagnostisk, kirurgi, inprogrammering och hörsel- och talspråkshabilitering.

Till Styrelsens tillfredsställelse valde Barnplantornas ordförande lugnet och skönheten i vårt hus. Radi Jönsson och Ann-Charlotte Gyllenram arbetade med manus på boken "GRATTIS du har blivit förälder! Barn med hörselnedsättning – en handbok i modern familjeintervention" på Brač.

Stiftelsens avsikt att stödja och inspirera audiologisk forskning och tvärvetenskap-

liga diskussioner har mer än väl infriats. Dessutom önskade vi att forskarna upplever en avspänd fritid gärna med sina familjer vilket följande citat bekräftar: "Vi plockade fikon vid huset varje dag och barnen älskade den lilla gula katten som Frank döpt till Stinger. Det var väldigt varmt men eftersom luftkonditioneringen i huset funkade så bra var det inte alls jobbigt. Frank har varit en klippa (vi köpte tre liter av hans egen olivolja) och hjälpte oss med taxi- och restaurangbokningar."

Styrelsen arbetar för fortsatt utveckling där vi ytterligare önskar stödja projekt med en tvärvetenskaplig grundsyn. Styrelsen är densamma sedan starten

1984. Dess sammansättning framgår av hemsidan www.forumauditum.net. ●

Anders Ringdahl
Pensionerad överläkare,
Audiologisk avdelning, Sahlgrenska
Universitetssjukhuset Göteborg;
tillika hedersmedlem i Barnplantorna.

Rapport från

Cochlear Nordics konferens i Köpenhamn

Årets första konferens inom hörselimplantatområdet gick av stapeln redan i slutet av januari i Köpenhamn. Arrangör var Cochlear Nordic. Cirka 150 deltagare ifrån Norden tog del av ett program som avhandlade inte bara produktanseringar men också hälsoekonomi, asymmetrisk hörselnedsättning och aktuell forskning inom kognition och språk.

Lotta Vedholm hälsade alla hjärtligt välkomna. Deltagarna speglade verkligen den tvärvetenskaplighet som forskning inom området hörselnedsättning har utvecklats till i en ny tid där både individen och anhöriga är i fokus. Med andra ord fanns både läkare, logopeder, hörselingenjörer, specialpedagoger, hörselpedagoger med flera på plats.

Den tvärvetenskapliga forskningen inom området CI/HA (hörapparat) på barn utgör kommunikativ utveckling, utveckling av läs- och skrivfärdigheter, språkutveck-

ling, kognitiv utveckling, neuropsykologisk utveckling, intervention, audiologi, olika syndrom m.m., vilket Claes Möller inledde med. Helt i linje med det som Barnplantorna väljer att benämna "tillsammans-projekt". Det handlar förstås om det "smörgåsbord" av interventionsåtgärder/aktiviteter som hörselhabilitering bör erbjuda. Intressant inledning på några bra dagar.

Konsensus kring behovet av ökade resurser för CI

Nyttan av CI diskuterades av både Claes Möller och Sue Archbold från The Ear Foundation i Storbritannien. Det torde i dagsläget finnas odiskutabel evidens för CI. Det kommer att bli svårt för lands-tingen och i förlängningen SKL (Sveriges Kommuner och Landsting) att neka CI-behandlande sjukhus ökade resurser.

Claes Möller påpekade att det i dagsläget finns cirka 10 000 vuxna som skulle

kunna dra nytta av CI, om man tar del av information från det svenska nationella registret rörande personer med hörselnedsättning.

Sue Archbold tog upp fakta från en nyligen publicerad rapport i Storbritannien, *The real cost of adult hearing loss*. Det är övertydligt (Barnplantorna med flera har hävdat det under år) att CI-behandling inte är en kostnad för samhället utan en besparing.

Frågan är inte huruvida samhället har råd med CI utan om samhället har råd att avstå (det vill säga neka personer CI-behandling).

Synd att ingen sjukhuschef eller representant från SKL var på plats! Det är dags att sopa bort eventuella kvarvarande attityder (förutfattade meningar) mot CI, som en kostsam behandlingsmetod! Sue Archbold summerade det fint i sista powerpoint-bilden

Dear optimist, pessimist and realist. While you guys were busy arguing about the glass of water, I drank it! Sincerely the optimist!

Det speglar den frustration vi många känner som hängt med ett antal år. Utvecklingen FRAMÅT går för långsamt. Förlorare är barn och vuxna med CI eller i behov av CI.

Björn Lyxell och Birgitta Sahlén redogjorde för aktuell forskning

Det handlade förstås om barn och Barnplantorna har länge samarbetat med både Lyxell, Sahlén med flera i ett gigan-tiskt "tillsammans-projekt" med syfte att med evidens påverka utvecklingen i ett paradigmskifte.

Det handlade åter om barn med CI och deras kommunikation, kognition och läs- och skrivförmåga. En stor andel barn med CI har god läsförmåga trots dålig fonologisk förmåga. Varför är inte riktigt klarlagt. Forskarna tror att barn med CI utvecklar andra lässtrategier jämfört med hörande barn för att kompensera för låg fonologisk förmåga.

När det gäller dessa barns kognitiva förmågor presterar de bra (i jämförelse med hörande barn) på vissa kognitiva områden men lägre på andra kognitiva områden.

– Ålder vid implantation är viktig för kognitiv utveckling, konstaterade Björn Lyxell.

– Tidig implantation är dessutom en förutsättning för utveckling av ToM (Theory of Mind).

Han konstaterade också att vi har att göra med en heterogen grupp. Alla barn är individer! Det är ett flertal faktorer som påverkar variationen mellan dem, så som ålder vid diagnos, duration av inte bara dövhet men mer specifikt att inte ha fått hörselstimulans via någon typ av hörapparat. Åter igen påpekas det att tidig intervention är synnerligen viktigt för framgångsrik individuell utveckling. Kan det bli tydligare, det vill säga ett större smörgåsbord inom interventionsteam (hörselhabilitering) är önskvärt.

Kognitionsintervention bör snarast erbjudas! Björn Lyxell höjde emellertid ett varnande finger över att interventionsteam bör utvärdera kognitionsmetoder innan de erbjuds. Kognitiv träning måste dessutom ske med en viss intensitet för att vara effektiv. Det handlar om 5–6 dagars träning i 10–20 minuters sessioner varje vecka. De flesta kognitiva träningsprogram fodrar träning under 4–6 veckor för att resultat ska uppnås. Intressant är att internetbaserad kognitiv träning hemma fungerar. Detta är något som kommer mer och mer inom intervention, det vill säga internetbaserad träning och vägledning via Skype. Flera svenska forskare befinner sig redan i framkanten när det gäller information och

utveckling av metoder, till exempel Cecilia Nakeva von Mentzer och Ulrika Löfkvist.

– Om den kognitiva interventionen har varit effektiv ska resultat kunna ses även efter sex månader till ett år efter avslutad träning, fastslår dessutom Björn Lyxell.

Enligt Barnplantorna kvarstår emellertid frågan hur hörselvård ska ta fasta på detta i Sverige och göra det tillgängligt för så många barn (och vuxna förstås!) som möjligt?

Birgitta Sahlén redogjorde för målgrup-pens förändring, vilket är viktigt att konstatera för forskarna i det fortsatta arbetet för att inte dra fel slutsatser. Hon avser språk- och kommunikationsutveckling hos två olika grupper nämligen:

- barn implanterade under 1990-talet och fram till ungefär 2000,
- barn implanterade efter 2005 (tidigt opererade).

Komplexiteten är stor när det handlar om att jämföra och kunna prognostisera en utveckling, typ två CI är bättre än ett, tidig CI-implantation att föredra samt fördel att ha hört förut. Birgitta påpekade att forskarna bör finna andra "clinical markers" för att kunna prognostisera utveckling. Hon menar också att variationen är större bland barn med CI jämfört med barn med konventionella hörapparater. Mycket intressant, enligt mitt menande. Reflektion i forskararbetet. En brasklapp att komma ihåg är också, enligt Birgitta, att det fortfarande finns en högre risk för språkförsening hos även tidigt implanterade barn jämfört med normalhörande barn.

Viktigt och frågan kvarstår, enligt oss i Barnplantorna, hur interventionsteam ska förfina interventionsmetoder utifrån individen och hur forskning ska implementeras i förskole- och skolarbetet. Barnplantorna är redan en del i detta pågående utvecklingsarbete.

Studie ur barnens perspektiv

Ona Boe Wie från Norge rapporterade om en intressant norsk studie där 45 ungdomar

→ mellan 12 och 15 år med CI, rapporterade om hur de kommunicerar med mamma, pappa, syskon, vänner, lärare och okända personer. Uppdelningen i kommunikations-sätt var:

- enbart tal,
- tal med lite tecken stöd,
- tal med mycket teckenstöd,
- teckenspråk och talat språk,
- enbart teckenspråk, samt
- alternativa kommunikationsmetoder.

En intressant undersökning som visade att vid kommunikation med okända personer använde 85 procent av dem enbart tal i sin kommunikation. Vid samtal med mamma/pappa/lärare använde cirka 65 procent tal och i kommunikation med syskon använde 76 procent tal. Enbart teckenspråk användes av 2–5 procent av barnen i kommunikation med syskon, vänner och lärare.

Vad är livskvalitet?

Lotta Vedholm introducerade en av dagarna med att väcka frågan om vad livskvalitet är. Är det till exempel att kunna gå till simskolan och att kunna höra i badet eller är det att vara mamma och polis och komma ur sin depression.

Det handlar naturligtvis om vad som är möjligt för CI-hörande personer antingen man är vuxen eller barn.

Bra dagar så tack till Cochlear Nordic och jag avslutar med att citera Lotta Vedholm.

– Vi delar alla samma målsättning, det vill säga att ge användarna livskvalitet antingen vi är leverantörer eller professionella verksamma inom området barn/vuxna med hörselnedsättning.

Ett "tillsammans-projekt". Barnplantorna är redan på tåget FRAMÅT. ●

Text: Ann-Charlotte Gyllenram

Rapport från Pedagogiskt Kafé i Hässleholm

Samverkan Barnplantorna – Silviaskolan

Vi i Barnplantorna har en mångårig dialog med Silviaskolan där vi delat erfarenheter och kunskap regelbundet. Naturligtvis var det KUL att kröna detta samarbete i ett Pedagogiskt Kafé i mars månad. Över 60 deltagare bestående av professionella i kommun, landsting, myndighet (SPSM) samt föräldrar tog del av ett program där forskning och lärande möttes.

Christian Örn, rektor på Silviaskolan och Ann-Charlotte Gyllenram, Barnplantorna hälsade alla välkomna till ett första Pedagogiska Kafé på Silviaskolan.

Birgitta Sahlén och Emily Grenner från Lunds universitet inledde under temat hur barn kan entusiasmeras att skriva och berätta som ett led i ett språkutvecklande arbetssätt. Synnerligen aktuellt för skolpersonal med andra ord. En viktig "brasklapp" för alla att minnas är att barn med CI, trots tekniska, pedagogiska och attitydmässiga landvinningar och bättre prognos kan ha problem. Det handlar om att de tidigt implanterade barnen fortfarande löper hö-

gre risk än barn i normalpopulationen för språkstörning. Viktig kunskap för att stödja det enskilda barnet! Sahlén/Grenner informerar om att, rörande svenska barn med måttlig hörselnedsättning (30–70 dB) och hörapparat jämfört med hörande barn, har nästan hälften en språkstörning per definition vid fem års ålder. Vid tio års ålder har fortfarande ungefär 20 procent en språkstörning. Markant på gruppnivå är svårigheter med fonologi och sämre ordförråd jämfört med hörande barn. Barnplantornas slutsats är att ju mer vi vet desto lättare är det att modifiera (över tid) och individualisera interventionsåtgärder samt undervisning i skolan.

Jan Andersén, psykolog vid CI-verksamheten i Göteborg (SU, Sahlgrenska universitetssjukhuset) har redan talat vid en lång rad Pedagogiska Kaféer. Han ger vardagsanknutna exempel på barn med hörselnedsättning och vilka psykologiska aspekter vi bör tänka på att det har att växa upp med en hörselskada. Det blir väsentligt

att hålla i minnet att kommunikation, hörsel, språk och kognitionsutveckling hänger ihop. Är det tydligt för alla inom intervention, förskola eller skola?

Rundvandring i Silviaskolan

Efter lunch slussades alla deltagare in i Silviaskolans lokaler för rundvandring i klassrummen. Lärare var på plats överallt och visade mer än gärna på både klassrumsmiljön och sin undervisning samt beskrev pedagogik i Silviaskolans språkutvecklande arbetssätt – SoL (Språk och lärande, ett språkutvecklingsprojekt på Silviaskolan).

Närvarande utställare, Cochlear Nordic och Comfort Audio/Phonak, förevisade hörseltekniska produkter.

Språklig förmåga – pedagogiskt vägledande

Tina Ibertsson, kollega till Birgitta Sahlén och Emily Grenner från Lunds universitet startade eftermiddagens pass genom att →

→ redogöra för språklig förmåga hos barn med hörselnedsättning. Vi behöver alla mer kunskap om språklig förmåga hos barnen eftersom det är pedagogiskt vägledande. Det handlar om att närmre studera:

- Fonologi och fonologisk bearbetningsförmåga.
- Vokabulär/ordförråd (förståelse såväl som produktion).
- Grammatik (förståelse och produktion).

Barn behöver testas utifrån flera olika perspektiv, rapporterar Tina Ibertsson. Även relationer mellan olika förmågor bör testas. Åter bekräftelse på att tvärvetenskaplig ansats är ett måste. Barn med CI såväl som hörapparater tillhör riskgrupper, men variationen är STOR. Det finns barn som presterar i nivå med normalhörande men

också barn med stora språkliga problem. Viktiga fakta är:

- Dra inga slutsatser utifrån gruppresultat för det enskilda barnet.
- Kartlägg, vara uppmärksam och modifiera pedagogiska metoder.
- Samarbeta kring barnet.

Återigen så många exempel på att barn med särskilda behov är i behov av tvärvetenskaplig/professionell samverkan.

Silviaskolans vision: Fokus att eleverna ska bli sitt bästa

En mycket bra dag, enligt kursutvärderingen, avslutades med att rektor Christian Örn och läraren Susanna Kropp beskrev hur Silviaskolans språkutvecklande arbetssätt i varje ämne och klassrum kan uppfylla

Silviaskolans vision. Det handlar om att varje elev ska bli sitt bästa.

En av framgångsfaktorerna som Christian Örn nämnde var att *engagemang smittar av sig på eleverna*.

Visst är det tydligt i alla organisationer, det vill säga engagemang skapar motivation och entusiasm samt vilja att tänka framåt, tänka nytt och vara visionär. Det förhållningssättet behövs inom förskola, skola och intervention gällande barn/ungdomar med hörselnedsättning.

Vilken entusiasmerande dag. Tack till Silviaskolan som så generöst delade med sig av kunskap och visioner. Tack till alla er som kom. Vi ser fram emot att kunna erbjuda ett da capo! ●

Text: Ann-Charlotte Gyllenram

Samma krav – större möjligheter

Hög pedagogisk kompetens

Unik miljö när det gäller ljud, ljus och teknik

Värdegrund, utbildning, och hörselmedvetenhet

- **Belägen i Hässelholm**
- **Regionalt upptagningsområde**
(Skåne, Blekinge, Kalmar, Kronoberg)
- **Vårt undervisningsspråk är svenska**
- **Eleverna lär sig teckenspråk**

www.hasselholm.se/silvia

Silviaskolan

en grundskola för elever med hörselnedsättning

Vill du veta mer om Silviaskolan eller komma på ett besök?

Rektor: Christian Örn

Tel: 0451-26 84 33

E-post: christian.orn@hasselholm.se

Bitr. Rector: Magnus Lennartsson

Tel: 0709-81 84 32

E-post: magnus.lennartsson@hasselholm.se

Rapport från Danmark

"Kom godt igennem når dit barn har et høretab"

"Ny bog tager forældrebrillerne på"

– Jag har skrivit den bok, som jag själv saknade, när jag trädde in i hörselvärlden. En bok, där jag har föräldra-glasögonen på mig. En bok som berör allt som du tänker på när livet ställs på ända. När ens barn blir diagnostiserad med en hörselskada, berättar Mette Bau, som hoppas att boken ska hjälpa andra i samma situation.

Bokens syfte har varit att skapa identifikation, inspiration och mod till nya beslut hos andra föräldrar, och hon nämner både hopp, reflektion och viktig kunskap som några av nyckelorden i boken.

Mette Bau är journalist och mamma till tre barn. Ett av barnen är född döv och opererad med cochleaimplantat. Hon bor strax utanför Köpenhamn i Danmark och gav ut boken *"Tal til mig nu – Kom godt igennem når dit barn har et høretab"* den 8 april 2014.

De känslomässiga dilemmorna

Boken är den första i sitt slag i Danmark och sätter fokus på allt föräldrar ställs inför från det att barnet diagnostiseras med det oftast chockerande beskedet om hörselnedsättning och tills familjen landar i beskedet. Boken behandlar sorg, kris, tabu-tankar, svåra relationer, kunskap, nätverk, val av skola, språklig utveckling, att vara en god förebild, bli en del av systemet och gå ifrån kris till livsvillkor.

– Boken är viktig eftersom den behandlar alla känslomässiga aspekter. Det handlar inte bara om hörselnedsättningen när barnet får diagnosen. Det handlar också om allt det som sker inne i föräldrarna, förklarar Mette Bau och poängterar att boken därför

är lika relevant för professionella, eftersom den ger dem en unik inblick i de tankar och utmaningar man kan ha som förälder till ett barn med en hörselnedsättning. Inblicken ska professionella använda för att på bästa sätt kunna hjälpa och stödja föräldrarna.

– Även om föräldrar är olika, upplever de flesta liknande känslomässiga dilemman, berättar Mette Bau.

– Det är stentufft att få besked om sitt barns hörselnedsättning. Föräldrarna förväntar sig ett hörande barn. Det kan vara skrämmande att både känna och tänka att man inte fick ett barn som kan höra – det barn man önskade sig. Särskilt om man tror att det är onaturligt att tänka så. Föräldrarna upplever också, att det är svårt att göra de rätta valen. De tvivlar på huruvida de gör nog och vad som egentligen krävs för att nå dithän att barnet klarar sig själv på det sätt som de önskar, förklarar Mette Bau.

Fick en dotter som var döv

2006 fick Mette och hennes dåvarande man sitt andra barn. De svävande på små rosa moln av lycka när de lämnade sjukhuset för att åka hem. Men då dottern Lova var endast tio dagar gammal konstaterades det att hon var döv genom neonatal hörselscreening.

– Vi gick in i total chock. Jag blev fullständigt panikslagen. Vad skulle detta innebära för henne och oss? Skulle hon aldrig få höra våra röster och skulle hennes väg nu gå genom ett specialscolesystem? Skulle vi lära oss teckenspråk? Skulle andra acceptera henne? Hur skulle jag bli den bästa mamman nu?, berättar Mette Bau, som befann sig i djup sorg i flera veckor.

Lova blev opererad med cochleaimplantat, då hon var 11 månader gammal, och familjen fattade nya beslut. Bland annat valde de bort teckenspråk och kommunikation med tecken som stöd helt och placerade dottern i en förskola för hörande barn.

– Vi insåg att barn i Danmark inte klarade sig lika bra talspråkligt som barn med CI i andra länder typ Australien och England. Danmark låg efter i utveckling och systemet i Danmark var inte inrättat utifrån att erbjuda de bästa villkoren för att uppnå bästa möjliga talspråsutveckling efter CI-operation. Därför beslutade vi oss för oss göra annorlunda än andra hade gjort före oss i Danmark, berättar Mette Bau som betraktade tiden då som känslomässigt mycket tuff.

– Vi stod mellan två världar av vetande och skulle välja. Mellan erfarenheter i det danska systemet och vetenskaplig evidens från utlandet. Vi valde det sistnämnda då vi uppfattade det som mest relevant. Vi ville att Lova skulle få ett hörande liv med bästa möjliga talspråk, berättar Mette Bau.

Lova började i förskola för hörande barn istället för en av de specialinstitutioner, som barn med hörselnedsättning normalt börjar på. Föräldrarna använde aldrig teckenspråk och stimulerade uteslutande Lova talspråkligt. Det gav resultat.

– Under loppet av ett år hade hon kommit ikapp sina hörande jämnåriga, och i dag går hon i klass 2 i en friskola. Hon är inte särskilt begränsad av sin hörselnedsättning. Det är ett livsvillkor för henne och oss att hon har hörapparater. Hon gör samma saker som alla andra hörande barn gör och i de miljöer där hon hör dåligt ➔

Lova, foto: Sisse Langfeldt

→ tacklar hon det istället för att fly därifrån, berättar Mette Bau.

Hon har kämpat mycket för dotterns möjligheter i systemet. Hon har dessutom reflekterat över hur hon ska vara som mamma för att Lova ska få bästa möjligheter med sitt handikapp.

– Alla mina reflektioner och all min kamp har betytt allt för Lovas utveckling och det är något som jag vill sprida genom boken. Boken är inte på något sätt något "recept". Det är en bok, som ger anledning till inspiration och reflektion så att andra kan göra sina val och beslut. Men det är verkligen mycket viktigt att vara övertygad om att besluten görs utifrån aktuell evidens. Man kan inte ompröva besluten längre fram. De första åren av barnets liv är synnerligen avgörande för talspraksutvecklingen och på det sätt som man som förälder ser på barnets handikapp, det vill säga vilket förhållningssätt man har, berättar Mette Bau.

När livet ställs på ända

– Jag har inte stött på någon litteratur, som dyker ned i den känslomässiga dilemman man står inför som förälder till ett barn med en hörselnedsättning. Några saker behandlas endast ytligt i olika foldrar, men kontakten med systemet fokuserar uteslutande på behandling av hörselnedsättningen hos barnet. Problemet är bara att det för föräldrarna handlar det om så mycket mer än bara hörapparatsanpassningen, säger Mette Bau.

– De flesta föräldrar känner att deras liv ställs på ända. De upplever plötslig fruktan, vrede, svartsjuka, avundsjuka, frustration och "trött på känsla". De kan inte överblicka barnets framtid, andras fördomar och egna tankar. Riktigt många tror, att de är ensamma om att ha det så här och förstår sig inte på sig själv och sina känslor. Man ska ju älska sitt barn oavsett vad. Det ligger i hela evolutionstanken hos oss alla. Därför kan det strida mot den "riktiga" förälrakänslan att krisa, när det är något fel på ens barn, säger Mette Bau.

Hon förklarar att det särskilt gör sig gällande när beskedet slår till mot familjen mycket tidigt i barnets liv. Innan man har knutit an till sitt barn och det är en konsekvens av den tidiga hörselscreeningen. Tidigare diagnostiserades ofta barnen mycket senare, och det betydde att föräldrarna hade en helt annan anknytning till barnet, när krisen slog till.

– Det får inte vara tabu att säga att det kan vara mycket svåra tankar i samband med att få veta om barnets hörselnedsättning väldigt tidigt. Många föräldrar känner att omvärlden inte förstår dem. Det betyder att de antingen håller sina tankar och känslor för sig själva eller blir trötta på när andra bagatelliserar barnets hörselskada eller försöker att lösa den naturliga sorgen.

Det är klart att föräldrarna blir klokare när de lär känna sitt barn. Föräldrar finner ro och går från kris till livsvillkor när de inser att barnet är precis som det ska vara oavsett. Men detta stadie infinner sig inte meddetsamma och det kan inte forceras fram genom andras förhållningssätt och åsikter – tvärtom, förklarar Mette Bau, och nämner konsekvensen av andras välmenande bagtelligeringar till exempel skam och dåligt samvete hos föräldrarna.

Boken skall hjälpa andra

– Boken har sin utgångspunkt i vår egen historia. Jag beskriver vilka val vi gjorde, hur vi har tänkt och vad vi gjorde. Utöver det har jag intervjuat en rad professionella om de ämnen jag tar upp. Boken innehåller

också länkar till sex videos, där sex familjer till barn i åldrarna 1–17 år berättar om sina erfarenheter, val och reflektioner.

– I min egen berättelse är jag mycket ärlig och sätter fokus på alla de saker, där jag känt mig ensam och där tabutankarna, skammen och det dåliga samvetet dyker upp. Det ger andra en möjlighet att spegla sig i detta och finna ro. Jag ger konkret kunskap, en massa tankar och reflektion. Vad ska man göra för val för sitt barn och hur mycket ska man kämpa för det? Hur mycket ska man få anhöriga att förstå en bättre? Hur långt kan ett barn med hörselskada nå? Vilken kunskap (evidens) skall man förhålla sig till och varför? Hur är man en god förebild?, säger Mette Bau, som lägger stor vikt på att boken skall ge andra föräldrar inspiration och mod till handling.

– Det är tufft att bli en del av systemet. Många professionella är inte uppdaterade på senaste kunskap och evidens, och förväntningarna på barn med särskilda behov är ofta lägre än de bör vara. Ofta är kommunernas erbjudande om stöd ett postnummerlotteri. Om föräldrarna inte själva tar ställning, kämpar och tror på möjlig-

heter så förlorar barnet i utveckling. Det är hårt men så är verkligheten. Min bok poängterar att föräldrar skall vara kritiska och noga överväga de val man gör.

Det är inte bara nya föräldrar, som har visat intresse för boken.

– Jag har sålt många böcker till föräldrar med äldre barn, som gärna vill blicka tillbaka och förstå sin egen process bättre. Därutöver är det många professionella som gläder sig över den inblick de får. Jag har beställningar till både sjuksköterskor, audiologiska avdelningar, pedagoger och taledagoger i kommunerna.

Mette Bau menar, att boken generellt sätter fokus på, hur stor föräldrarnas betydelse är, när barnet har särskilda behov.

– Man skall inte vänta på att få allt serverat på ett silverfat, för det kommer inte att hända. Föräldrar till barn med hörselnedsättning måste förstå att deras egen drivkraft kommer att få barnet genom systemet. ●

Av: Jakob Hessellund
Översättning: Barnplantorna

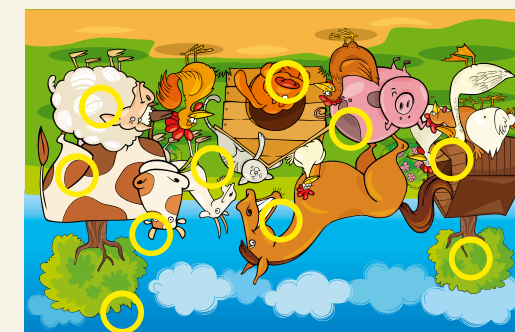
Boken *Tal til mig nu* – Kom godt igennem når dit barn har et høretab av Mette Bau har getts ut med stöd av Oticon Fonden och finns att köpa via www.taltilmignu.dk.

Mette Bau, foto: Camilla Hey

Svar på pysslen på Sigge Snigels Sidor

Vänd tidningen uppochner...

Det var 19 hundar på bilden.

Upptäck en värld av ljud

med hörselimplantat från MED-EL

Möllerström Medical
MED-EL Representative Scandinavia

Slagthuset, 211 20 Malmö | info@mollerstrommedical.com | www.mollerstrommedical.com

MED⁹EL

TeMA Hörsel i Malmö:

Hörselfrågor i tiden

Under tre hela dagar med HÖRSEL i fokus samlades alla verksamma inom detta intressanta område för att få kunskap, diskutera och nätverka. Ansvariga var Svenska Audionomföreningen, Svensk Teknisk Audiologisk Förening/STAF och Svensk Medicinsk Audiologisk Förening/SMAF. Ett bra exempel på samverkansprojekt med andra ord.

Hörselområdet innebär högteknologisk snabb utveckling (snabbare än vad någon vågat prognostisera för 20 år sedan). Området är fortfarande brännhett utifrån intressepolitisk polarisering, men många engagerade professionella bär på ett glödande engagemang. Medvetandet om behovet av tvärvetenskaplig samverkan ökar. Detta speglade också de många olika professioner som deltog.

Anders Jönsson (STAF) i programkommittén inledde grandios som sig bör med:

- Mänsklighetens centrala framgångsfaktor är att samarbeta, därför bör vi bestämma oss för bred samverkan.

Karin Stenfeldt representant för SMAF knöt an genom att påpeka att:

- Vi är tillsammans med patientföreningarna en röst i debatten och vi kan tillsammans väcka opinion och debatt om hörsel.

Stenfeldt kostaterade också att hörsel är kul, något som några andra föreläsare (Radi Jönsson, Ann-Charlotte Gyllenram) knöt an till, genom att prata om familjeintervention utifrån handboken "Grattis du har blivit förälder! Barn med hörselnedsättning – en handbok i modern familjeintervention"

Det var ett brett smörgåsbord av föreläsningar, fria föredrag, workshops och utställningar. Ett internationellt axplock var Wayne Wilson från Australien som föreläste om auditiv bearbetningsstörning samt om elektrofysiologiska mätmetoder. Från Cambridge kom Victoria Parfects, biträdande chef på barnaudiologiskt center vid

Cambridge University Hospital Foundation Trust. Hennes anförande om hörapparat Anpassning hos spädbarn berörde Barnplantornas verksamhet.

Ariane Laplante-Lévesque arbetar som forskningsprojektchef vid Eriksholm Research Centre i Danmark. Hennes anförande låg också i tiden när fokus är individen vid hörselhabiliteringen. Hon pratade om faktorer, som påverkar motivationen

till hörselhabilitering. Vilka beteendeförändringar kan finnas under hörselhabiliteringens gång hos patienten? Hur ser interaktionen ut mellan professionen och personen med hörselnedsättning? Flera intressanta frågeställningar som verkligen satte fokus på individen. Inspirerad blev nog de flesta när hon konstaterade:

– If it doesn't *challenge* you it doesn't *change* you!

→ Birgitta Sahlén, välkänd för Barnplantabladeas läsare pratade om barn med hörselnedsättning och sättet de kommunicerar på. Vilka samtalsstrategier använder de?

Carina Frykholm, genetiker och audiolog avhandlade dagens och framtidens möjligheter inom genetisk diagnostik. Frågan huruvida genetisk testning kan vara ett stöd inom hörselvården är inte helt lätt att besvara. Etik och välinformerade patienter måste beaktas. Professor Göran Hermerén belyste medicinsk etik och etiska aspekter och höll dessutom i en workshop i ämnet tillsammans med Carina Frykholm. Frågeställningarna ligger i tiden. André Sadeghi, MD knöt an till detta genom att beskriva ett forskningsprojekt, som tidigare redogjorts för i Barnplantabladeat (december 2014) om attityder och kunskap om genetik och genetiska tester hos föräldrar till barn och ungdomar med hörselnedsättning.

En lång rad anföranden om bland annat mindfulness baserad stressreduktion vid tinnitus, arbetsminneskapacitet och quality of life följde.

Sue Archbold, PhD från The Ear Foundation i Nottingham presenterade en rapport som säkerligen kommer att bana väg för ytterligare resurser inom hörselvård i Sverige. Det handlade naturligtvis om rapporten *"The real cost of adult hearing loss: reducing its impact by increasing access to the latest hearing technologies"*. Barnplantorna rapporterade om rapporten i pressmeddelande på Mynewsdesk redan den 8 januari och konstaterar ånyo:

Utan behovsplanering äventyras rätten till jämlik och tillgänglig vård för barn och vuxna med grav hörselnedsättning och behov av CI. Ytterst bär SKL ansvaret och konsekvenserna.

Det var glädjande att Sue Archbold fick möjlighet att lyfta rapporten för 350 verksamma inom hörselvård i Sverige. Jag hoppas att många verksamhetschefer viftar med rapporten vid samtal med sjukhusledning och landstingspolitiker.

Det är sällan som undertecknad blir så personligen berörd, som när Lunds CI-team representerade av Bengt Almqvist (teknisk audiolog), Ursula Willstedt-Svensson (logoped/specialpedagog) samt Sven Lindberg (kirurg) skulle beskriva en 25-årig banbrytande historia. Framlidne Sten Harris (MD, chef för CI-verksamheten och banbrytare) var på något märkligt sätt, men ändå inte märkligt för alla som kände honom, i allra högsta grad närvarande när hans medarbetare beskrev ett banbrytande arbete.

Sten Harris mod i utvecklingsprocessen i en tid när motståndet mot CI var aggressivt var fantastiskt och oförglömligt. Hans målmedvetenhet och förmåga att prognos-

tisera en utveckling samt handla utifrån det var ett stöd för både medarbetare och familjerna till de första barnen med CI. Det var tryggt att vara första familj med ett team av människor med glödande engagemang. Vi var alla väl medvetna om att CI var banbrytande 1991. Banbrytande var även att hela familjen sattes i centrum för CI-behandlingen. Vi var föregångare i det som idag benämns *modern familjeintervention* och AVT (*Auditory Verbal Therapy*)! ●

TACK!

Ann-Charlotte Gyllenram

GRATTIS DU HAR BLIVIT FÖRÄLDER!

Barn med hörselnedsättning – en handbok i modern familjeintervention

Boken är lämplig som fortbildning för professionerna inom barnhörselfteam, förskola och skola. För familjer till barn med hörselnedsättning är boken ett stöd under barnets uppväxt.

INDELAD I FYRA RIKT ILLUSTRERADE BLOCK:

1. Inför diagnos
2. Tidig familjeintervention
3. Förskola
4. Skola

Handboken är ett resultat av ännu ett samverkansprojekt mellan Radi Jönsson och Ann-Charlotte Gyllenram, efter att tidigare ha producerat informationsfilmer om cochleaimplantat och benförankrad hörapparat.

Läs mer och köp via www.interquest.se

INTERQUEST AB

Grafik produktion/layout: Xnovent Media, www.xnoventmedia.se; Illustrationer: Tamara Kroyvelly; Göteborg 2014

Att vakna i tid har aldrig varit enklare.

Väckarklockan Visit från Bellman & Symfon väcker dig som sover tungt eller har nedsatt hörsel med hjälp av extra högt ljud, intensivt blixtljus och vibrationer.

Dessutom visar den när dörrklockan eller telefonen ringer eller om brandvarnaren skulle aktiveras. Så nu behöver du inte riskera att missa något och kan tryggt koppla av under vilan.

bellman.com/vakna

 Bellman & Symfon®
DESIGN FOR EARS

Cecilia Canerén

Christina Källberg

Helena Norell

Malou Hultcrantz

Oticon Medical informerar användare av benförankrad hörapparat

Den 25 februari arrangerade KS (Karolinska Universitetssjukhuset), i samarbete med Oticon Medical, en nätverksträff för vuxna användare och deras anhöriga.

Det visade sig bli en mycket efterlängtat träff med erfarenhetsutbyte och sakkunnig information från Malou Hultcrantz och Christina Källberg, KS, Helena Norell, Rosenlunds sjukhus (Hörselhabiliteringen KS) samt Cecilia Canerén och Carina Wikström, Oticon Medical. Uppslutningen var mycket god med närmare 30 informationstörstande deltagare som välkomnade initiativet och uppskattade hur det genomfördes.

Malou Hultcrantz, kirurg och professor adj. på KS inledde med att beskriva det vackra örat och hörselsinnet samt hur benförankrade hörapparater fungerar, det vill säga hur ljudet leds runt det skadade området i hörselgången/mellanörat, in i hörselsnäckan i innerörat. Malou visade även de olika lösningar som finns idag och

som kommer i den närmaste framtiden. En betydelsefull utveckling som underlättar för patienten är att tiden för kirurgi, för att sätta in implantatet, har minskat från omkring fem timmar till cirka 10 minuter på senare tid, en positiv utveckling som Malou själv varit starkt bidragande till.

Christina Källberg, mottagningssköterska på KS tog sedan vid med att ge praktiska tips och råd för daglig hygien och sårvård. Christina visade bilder på ett antal patienter med olika status på huden runt implantatet och vilka åtgärder som behövdes i de olika fallen. Normalt handlar den dagliga hygien om rengöring med tvål och balsam samt att alltid peta bort skorpor med hjälp av till exempel en öronpinne med koksalt eller alsolsprit. Viktigt att tänka på är att inte huden ska vara torr så lite vaselin runt distansen är ett bra tips, enligt Christina.

Helena Norell, leg. audionom på Rosenlund belyste olika kriterier för att få

en benförankrad hörsellösning; rinnande öron, eksem i hörselgången, hörselgångs-atresi (avsaknad av hörselgång), Mikroti (avsaknad av ytteröra), hörselgång som omöjliggör insatsanpassning samt ensidig dövhet. Vidare visade Kristina olika audiogram och hur bedömningen görs för att avgöra om en benförankrad hörapparat skulle ge tillräckligt god hörselförmåga.

Kvällen avslutades med indelning in i mindre grupper då deltagarna bl.a. fick titta närmare på de senaste hörsellösningarna och fördelarna med trådlös kommunikation. Denna punkt hölls av Carina Wikström och Cecilia Canerén leg. audionomer på Oticon Medical. Detta varvades med en session då deltagarna fick ställa frågor till föreläsarna samt samtala och diskutera med varandra. ●

Pål Ekberg
Oticon Sverige
pek@oticon.se

Så här tyckte några av deltagarna:

Gunnar Gylfe:

Vad motiverade dig till att delta på nätverksträffen?

Att få träffa andra med BAHA-patienter och se vad Oticon har att erbjuda för något.

Vad var det bästa med nätverksträffen?

Att föreläsningarna var bra – kanske i enklaste laget – och att få träffa andra trevliga deltagare. Bra initiativ!

Om vi skulle ha en ny nätverksträff skulle du komma då och vad skulle du vilja veta?

Ja. Jag är nyfiken på vad det finns för alternativ om hörsel försämras och att få reda på vad som ligger i pipeline.

Sture Synnefors:

Vad motiverade dig till att delta på nätverksträffen?

Malou bjöd mig och henne ville jag prata med igen, tycker så mycket om henne som människa. Jag vill också få reda på vad som händer.

Vad var det bästa med nätverksträffen?

Det var angenämt och maten var god. Frugan tyckte också det var trevligt. Att få träffa andra i liknade situation och se att man till och med kan ha dubbla implantat. Bra föreläsningar och information om rengöring och skötsel.

Om vi skulle ha en ny nätverksträff skulle du komma då och vad skulle du vilja veta?

Ja. Jag har spelat musik hela livet och är intresserad av att få veta om det kommer bättre hörapparater som kan återge musik på ett naturligt sätt, idag förvrängs den.

Anette Stenlund:

Vad motiverade dig till att delta på nätverksträffen?

Att få bli uppdaterad om vad som händer.

Vad var det bästa med nätverksträffen?

Intressant att få prata med experter och likvärdiga med BAHA. Intressanta föreläsningar.

Om vi skulle ha en ny nätverksträff skulle du komma då och vad skulle du vilja veta?

Ja. Vill gärna bli uppdaterad på utvecklingen kring de nya hjälpmedel som kommer framöver.

Teknik- & kommunikationsmässan

Stockholm 2015

**Torsdagen den 24 september
klockan 14-19**

**Allt inom hörsel: teknik, ljudmiljö,
kommunikation och pedagogik**

Mässan vänder sig till alla med någon typ av hörselnedsättning eller dövhet oavsett ålder. Mässan vänder sig också till föräldrar, anhöriga och övriga intresserade.

Innehåll:

- Utställning - få information och prova på!
- "Vikten av god ljudmiljö" föreläsning av Jonas Christenson, specialist på rumsakustik klockan 14:30, 16:00 och 17:30.
- Se vad hörselhabiliteringen/rehabiliteringen kan erbjuda för barn, familjer och vuxna.

**Plats: Rosenlunds sjukhus
Tideliussgatan 12, plan 8 och 9**

Mitt emot Södersjukhuset vid Ringvägen på Södermalm ligger Rosenlunds sjukhus.

Välkomna!

Mässan arrangeras av Hörselhabilitering Barn och Ungdom och Hörselrehabilitering Vuxna vid Karolinska Universitetssjukhuset, Hörselskadades distrikt i Stockholms län, Barnplantorna, Unga Hörselskadade i Stockholms län samt DHB Östra.

 Teknik- & kommunikationsmässan
Stockholm 2015

FRI ENTRÉ!

Barnplantornas statistik banar väg för utveckling – 2014 fick 82 procent av barnen dubbla CI

Sedan i slutet av 1980-talet har modern hörselteknologi utvecklats och fortsätter att utvecklas. Detta ger nya möjligheter för dagens barn med hörselnedsättning att inkluderas i vårt gemensamma samhälle.

En rad olika hörselimplantat ger individuella möjligheter till hörsel beroende på hörselskadans lokalisering och omfattning. Mellanöreimplantat, benförankrade hörapparater (BAHA) samt cochleaimplantat (CI) erbjuder möjligheter som för några decennier sedan var en utopi hos barn och vuxna med hörselnedsättning.

När det gäller CI har nationell hörselrehabilitering på nyfödda inneburit CI-operation under ett års ålder, vilket är väsentligt för barns tillägnande av talspråk. Nästintill alla barn som har behov av dubbla (bilateral) implantat får hörsel på båda öronen. Det innebär att av alla barn som CI-opererats sedan 1991 hör ungefär 53 procent bi-

lateral (500 av 933 CI-opererade barn). Det handlar om barn (en del är i dagsläget unga vuxna) som CI-opererats sedan starten 1991. Under 2014 fick 82 procent av barnen två CI. Flertalet övriga har bilateral hörsel genom konventionell hörapparat på det icke implanterade örat.

Statistik barn-CI-operationer

Under 2014 CI-opererades:

- 13 barn med ett CI
- 61 barn med dubbla CI

Totalt: 74 barn CI-opererades (en ökande andel redan under ett års ålder). Sedan starten 1991 har 933 barn fått CI unilateralt eller bilateralt.

Statistik vuxen-CI-operationer

Under 2014 CI-opererades:

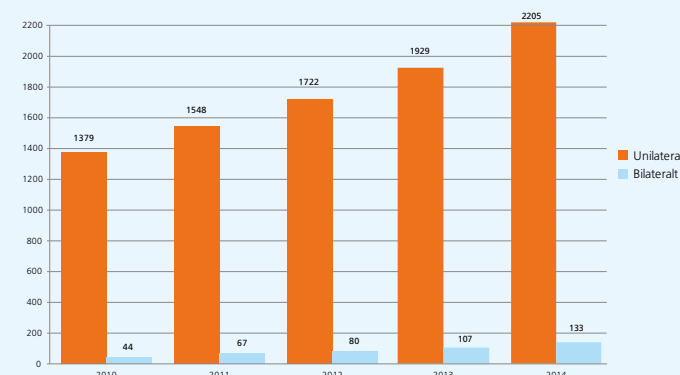
- 276 vuxna med ett CI
- 26 vuxna erhöi två CI

Totalt: 2 338 vuxna har fått CI unilateralt eller bilateralt sedan starten.

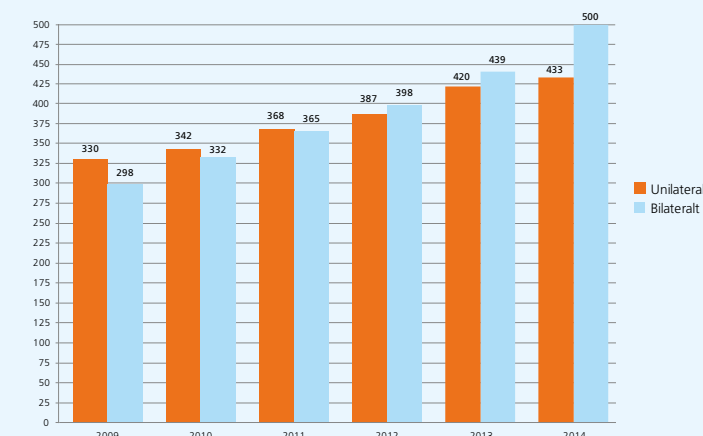
Socialstyrelsen har påbörjat utredning om ny tillståndsbehandling avseende Rikssjukvård gällande CI-behandling av barn med missbildningar i innerörat (en liten grupp på en handfull barn årligen). Barnplantorna väntar tålmodigt på att Socialstyrelsen ska visa på att behovsplanering hos landstingen avseende CI-behandling är en nationell angelägenhet. Vi har på olika sätt indikerat detta i media, till Socialstyrelsen samt SKL (Sveriges Kommuner och Landsting) de senaste åren. Vi borde bli fler som stödjer de CI-behandlande sjukhusen i angeläget påverkansarbete.

Utanförskapets pris är stort. Detta redovisas återkommande i media. Ett starkt incitament för CI-behandling.

Barnplantorna har med statistik banat väg för att öka medvetandet och sprida kunskap i samhället. ●

Antal vuxna som erhållit CI (ackumulerat).

Antal barn (under 18 år vid operationstillfället) som erhållit CI sedan 1991 (ackumulerat).

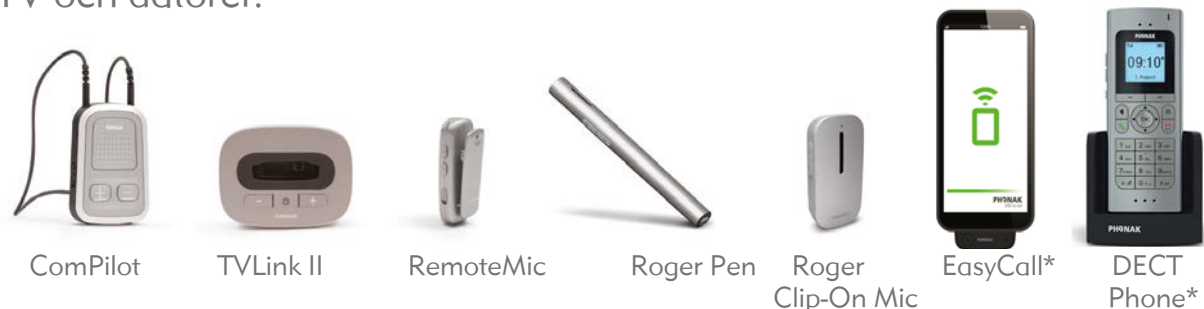
AB

Välkommen till världen av trådlös kommunikation.

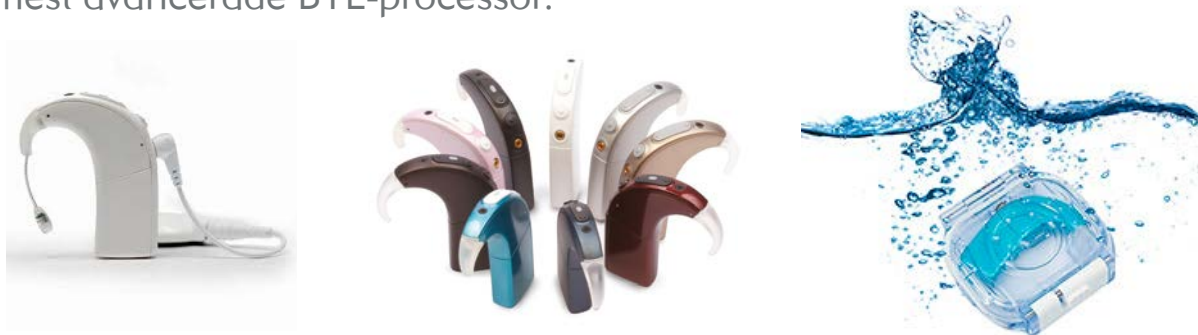
Naída CI brukare har nu tillgång till det bredaste utbudet av beprövad **trådlöst tillbehör**. Idealiskt för ensidig, bilateral och bimodal hörsel.

Med **AB och Phonaks** trådlösa tillbehör kan ditt barn **höra bättre och utnyttja** dagens **ljudeknologi** som mobiltelefoner, telefon, MP3-spelare, TV och datorer.

Simma utan att kompromissa med ljudkvaliteten

Med **AquaCase för Naída CI**, är **hörsel i vatten** tillgänglig för världens mest avancerade BTE-processor.

AB PHONAK | Partners for Better Hearing

* Avvakar godkännande. Befintliga Naída CI mottagare kräver en uppgradering av programvaran för att använda dessa produkter

Profilera dig med en ny kostym

Reklambyrån Xtrovert Media är den färgstarka fullservicebyrån i Göteborg med de stora resurserna – kontakten med oss räcker för de flesta typer av uppdrag inom reklam, marknadsföring och informationsproduktion.

Vi kan bland annat stå till tjänst med:

- Grafisk design och produktion
- Original och trycksaker
- Bildbehandling och foto
- Illustration
- 3D-visualisering
- Textproduktion och copywriting
- Tidningsproduktion
- Mässmaterial och event
- Profilreklam
- Strategisk kommunikation
- Webbdesign och webbproduktion
- Filmproduktion
- Butikskommunikation
- Informationsproduktion
- Projektsamordning

Vår specialitet är informationsproduktion och reklam för medicinteknisk verksamhet.

Slå oss en signal på **031-82 51 51**, eller maila info@xtrovertmedia.se

www.xtrovertmedia.se

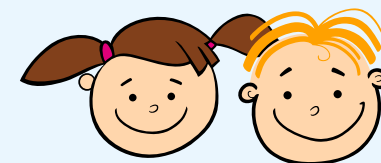
Vi vill tacka Interquest AB för att vi fick förtroendet att göra boken "Grattis du har blivit förälder! Barn med hörselnedsättning – en handbok i modern familjeintervention"!

SIGGE SNIGELS SIDOR

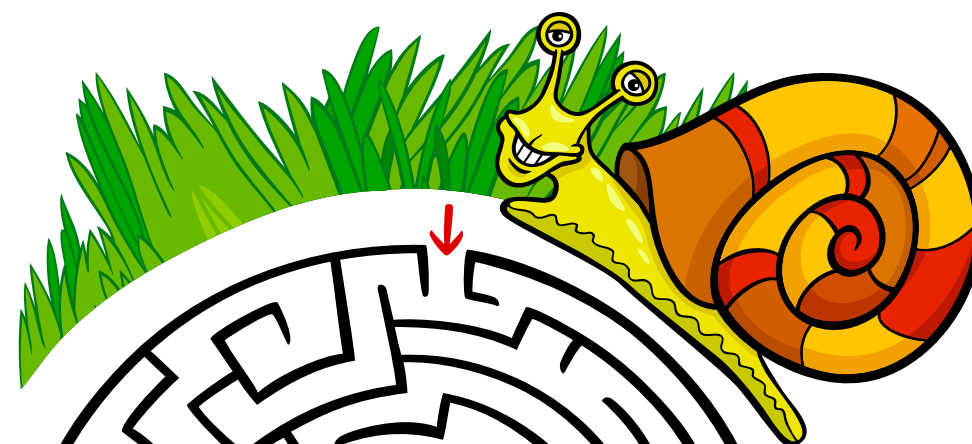

Kan du
hitta de
10
felen?

De rätta svaren finns på sidan 35.

**Hur
många
hundar
kan du
hitta?**

Kan du
hjälpa Sigges
kompis att
hitta maten?

Etikett

B

Adressändring:

Namn:

Adress:

Postadress:

Telefon:

Returnera till:

Barnplantorna
Lilla Bommen 1, vån. 12
411 04 Göteborg

NU ÄR DET ÅTER DAGS!

Barnplantornas Familjekurs på Sundsgårdens Folkhögskola, Helsingborg

Sommar, sol, vajande sädesfält, hav och en hänförande utsikt till Danmark. Många förväntansfulla familjer längtar till Barnplantornas sommarläger.

Sedan 1998 har vi erbjudit föräldrar spännande kursprogram. Barn har fått träffa andra barn och blivit vänner. Många håller kontakten via Facebook, Twitter etc.

Även sommaren 2015 lovar Barnplantorna professionellt kursprogram och många kul aktiviteter för barn och ungdomar.

Spännande? Ja, tydligen för familjekursen är fulltecknad! Det 10:e lägret och Barnplantornas 20-årsjubileum. Allt detta under 2015! Det firar vi på Sundsgårdens Folkhögskola.

